STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03481

DOS MISHPOHE LEBN BAY IDN IN AMERIKE

Manasseh Vaxer

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דאָס משפּחה לעבן ביי אידן אין אַמעריקע

(אויפן סמך פון דער אידישער בעלעטריסטיק)

פאָרוואָרט

ווי ווייט דער שרייבער פון אָט דער אַרבעט האָט זיך געמיט אויסצוהיטן פון הקדמות און באמערקונגען, איז דאָס אים ניט געלונגען. מע קען ממש מיט קיין ליכט ניט געפינען די ווערטער „אידישע פאַמיליע” אין די אָנווייזן פון די ניו יאָרקער ביבליאָטעקן. די אַמעריקאַנער אידישע בעלעטריסטיק איז קנאַפּ־וואָס צונויפגעזאַמלט און איז ניט קלאַסיפיצירט און איינגעטיילט פון פאַכלייט. ער צעאַקערט אַ רוי פעלד. ווילט זיך דאָ אָנווייזן אַף אַ פאַקט מיט וועלכן ער האָט זיך גערעכנט ביי דער פאָרשונג.

אין די אַכציקער יאָרן, די אָנהייב יאָרן פון דער אינטענסיווער אידישער איינוואַנדערונג קיין אַמעריקע, איז דאָ אָנגעגאַנגען אַ שוידערלעכע עקספּלואַטאַציע, וועלכע האָט נאָכדעם פאַראורזאַכט די היסטאָרישע סטרייקן איבערן לאַנד. אידן האָבן דאָ געדאַרפט דורכגיין דעם אלף־בית פון גרויסשטאָטישקייט, זיך צופּאַסן צום נייעם קלימאַט און צו נייע מענטשן, צום אינדוסטריאַליזירטן לעבנסשטייגער, זיך אויסלערנען אַ ניי לשון און זיך נעמען צו אַן אַרבעט, צו וועלכער זיי האָבן ניט געהאַט קיין כח און קיין ידיעה. און אידער זיי האָבן נאָך צייט געהאַט זיך אויסצוטשוכען פון דעם מיטגעבראַכטן שרעק און צו איינאָטעמען אין זיך די נייע לופט און זיך דערפילן פרייער, זיינען זיי אריינגעפאַלן אין כף־הקלע פון אוממענטשלעכע באַדינגונגען.

זיינען געקומען די אידישע סאָציאַליסטישע פּיאָנערן זיי צו אַמעריקאַניזירן און פּראָלעטאַריזירן און צופּאַסן צום נייעם לעבן און געוואָלט זיי אָפּרייסן פון די אַלטע פירונגען און געוואוינהייטן. איז אָבער דעם אימיגראַנט שווער געווען בייצוקומען דעם איך אין זיך און באַקומען אַ הכשר אויף די כל'ערליי באַפרייאונגען

און באַנייאונגען אינם פרעמדן, גרויסשטאָטישן לעבן. עס איז אים שווער געווען זיך אָפּצוזאָגן פון זיין „אידיש פּנים" און טראַדיציאָנעלן לבוש. „איך בין אריין אין פאַבריק, — דערציילט ל. קאָברינס אַ העלד [1] — איז ווי איך בין נאָר אריין, אַזוי גיך זיינען מיר די אַרבעטער באַפאַלן מיט געשרייען: „ווהיסקעס (באָרד), ז־ש־ש ווהיסקעס, ז־ש־ש!" און עס דערציילט ז. ליבינס אַ העלד [2]: „ווי איר זעט האָב איך אַ טיפּישן פּנים פון אַ בארדיטשעווער אידן, און ווי איך זאָל זיך ניט אָנטאָן, דערקענט מען ווער איך בין. ניט איינמאָל האָט געטראָפן, אַז ווען מיין רייזל פלעגט מיט מיר גיין, פלעגט זי זען ווי מע שטעלט מיר פּאָלעס, מע מאַכט צו מיר משונה'דיקע ווילדע העויות. און ניט איינמאָל האָט מען מיר געטראָפן מיט אַ שטיין". און עס איז אים שווער געווען צו זיין אָפּגעזונדערט דעם טאָג פון די בני־בית און צו אַרבעטן „מיט שיקסעס אין שאַפּ". האָט מען זיך איינגעשאַפּט אויף באָרג אַ ניי־מאַשין און געאַרבעט אַפילו אַ ביסל מער שטונדן ווי אין שאַפּ און פּאַר אַ קלענערן לוין, נאָר ביי זיך אין אויבערשטיבל, צווישן די אייגענע אינדערהיים.

מע וואָלט אים נאָך אפשר געקענט באַווירקן און „אויסמענטשלען", ווען ניט די פרוי און מוטער. פרויען האָט מען דאָ, אין די אָנהייב אַכציקער יאָרן, ניט צוגענומען אין קיין פאַבריקן. „אין קיין בכבודיקן פּלאַץ האָט מען אין יענע יאָרן קיין אַרבעטאָרין ניט צוגענומען", דערציילט פעליקס מ. וואַרבורג אין זיינע זכרונות. [3] און אַפילו אין די ניט שטאַרק בכבוד'יקע פלעצער פלעגט מען אויך גערן ניט צונעמען קיין מיידל, ווייל „מענער אַרבעטן מער אריין" און „ווי אַ מיידל האָט נאָר געקראָגן אַ גוטן אויסזיכט חתונה צו האָבן, איז זי גלייך אַוועק פון שאַפּ". [4] האָט זיך די אָרימע פרוי אָפּגעלערנט פון איר רייכער פּאָרגייערין, פון די זיבעציקער יאָרן, [5] און אריינגענומען צו זיך אין הויז אַ פּאָר „גרינע אויף קעסט". די קעסט־שכירות האָבן אין יענע אָנהייב־אַכציקער יאָרן ניט בלויז ארויסגעהאָלפן אויף דער הוצאה, נאָר פּשוט דערהאַלטן די משפּחה פון אונטערגאַנג. דער פּאָטער און די קינדער האָבן מער ניט געוואָלט אָפּהונגערן דעם טאָג אין

שאַפּ. עס איז ממש אוממעגלעך געוואָרן זיי אָפּצורייסן פון דער היים. איז דאַן אָנגעגאַנגען אַ ביטערער קאַמף אין דער ליטע־ראַטור קעגן טאַטע־מאַמע אין דער אידישער משפּחה און קעגן דער מאַמען דער עיקר. אויך די אידישע בינע האָט צוגעטראָגן איר חלק.

די אידישע מאַמע אין יענער צייט איז נאָך דאָס רוב געווען פונם אידעאַל־אידילישן טיפּ פון „אַ פרוי מיט דריי קופּן" (קראָם, קיך און קימפּעט). מע האָט זי חתונה געמאַכט אין די האַלב־קינדערשע יאָרן און זי איז באַלד אָפּהענגיק געוואָרן פון דרייען: פון טאַטע־מאַמעס אויסקומעניש, שווער און שוויגערס קאַפּדרייעניש און איר מאַנס, דעם קלויזניקס, קאַפּריזן. און זי האָט זיך גע־קלעמט און געמאַטערט, ווען די ליבע גוטע קעסט האָבן זיך געענדיקט און דער מאַן האָט זיך ניט אויסגעטויגט צו דערנערן דאָס געזינדל. זי האָט געטראָגן אויף זיך דעם יאָך פון חיונה, אָנגעפירט דאָס הויז און באַלעבאַטישקייט און געקינדלט און גע־קעכלט דעם מאַן, דעם בן־טובים. דער מאַן, נעבעך, אַרבעט פאַר איר עולם־הבא, אַרבעט זי פאַר זיין עולם־הזה.

עס האָט אויסגעזען לעכערלעך, ווי אַזאַ „אידענע אין שלייער" איז גאָר פּלוצים געוואָרן אַ „מיסיס" און געבאַלעבאַטעוועט איבער די יונגעלייטלעך. עס האָבן אויך די בתמימות'דיקע פרויען זיך צופיל אריינגעלאָזט אין אַ רחמנות־געפיל און זיך געלאָזט איבעריק עקספּלואַטירן פון זייערע באָרדערס. האָט מען אַ כאַפּ געטאָן די „מיסיס" אויפן צימבל!... מע האָט וועגן איר אָנגעזונגען כל'־ערליי נאַרישקייטן און קופּלעטישע לאַכערייקעס. די קופּלעטן זיינען, מיט דער צייט, פאַרוואַנדלט געוואָרן אינם ספּעציפיש אידישן „מיסיס און באָרדער" הומאָר, מיט וועלכן מע האָט דאָ יאָרנלאַנג געשפּייזט דעם אידישן לייענער אין דער אַמעריקאַנער אידישער פּרעסע, און דאָס האָט פאַראורזאַכט אַ שטיק צייט דעם נעגאַטיוון קוק אויף דער אידישער פרוי און מוטער אין דער אַמעריקאַנער אידישער בעלעטריסטיק. אָט די באַלייכטונג האָט אין געוויסע פאַלן געדינט דעם מחבר אַלס קריטעריע צו זיין אַרבעט.

שדוכים

„גאָט פּאַרט פון אויבן, און דעם שדכן באַצאָל!" — גייט אין אַמעריקע אַ פאָלקסוואָרט, וואָס שטאַמט פון די אַכציקער יאָרן. אין יענע „אַלט גוטע יאָרן" האָט זיך נאָך אַ שדכן באַצאָלט.

עס איז איצט ממש ניט צו באַגרייפן, ווי שווער עס איז געווען אין יענע אַכציקער יאָרן צו פאַר'שדכנ'ען אַ „בולבע" מיט אַ „לאָקש", און, ווער שמועסט, מיט איינעם פון די „בראָדער לייט" (דעם ליטוואַק מיטן פּוילישן, צי גאָר מיט אַ גאַליציאַנער). די כל־ישראל־פּרעסע האָט דאָן, אמת, אַגיטירט און פּראָפּאַגאַנדירט צו אַנט'יחוס'ן דעם עולם. מע האָט אויפגעוויזן, ווי גוט עס וועט אונדז זיין, ווען מיר וועלן זיך אָפּזאָגן פונם ענגן „לאַקאַלן שטאָלץ" און זיך אייניקן און פאַרברידערן אין דעם נאָמען פון אַמעריקאַניזירונג.[6] אַ איד פון פּוילן און אַ איד פון אונגאַרן — דערציילט אַ ליד[7] — האָבן אויפגעעפנט אין די פאַראייניקטע שטאַטן, באַלד נאָך דעם בירגער־קריג, אַ בשותפות'דיק געשעפט. זיי האָבן געהאַנדלט בשלום און האָבן באַגליקט. האָט איינגעזען דער אונגאַרישער איד גאָטס וואונדער, אַז מע קאָן זיך גאָר מיט אַ פּוילישן אידן צוזאַמענלעבן, און האָט זיך גענומען אויף דער עלטער אַ שמועס טאָן מיטן שותף וועגן אַ „תכלית":

„וויר מיססען קניפּפען איין עוויגעס באַנד.

פּאָליאַק: יעצט וועל איך אייך אָנטראָגן אַ משא ומתן,
וויר זאָללען זיך זיין ביידע מחותן,
איהר האָבט אַ טאָכטער, איך — אַ זאָהן,
זאָללען וויר יעצט בייזאַמען אַ שידוך טהון.
הונדערט יאָהר לעבט! דאָס איז טאַקע אַ ברכה,
אונזער געלד זאָלל בלייבן אין אונזער משפּחה,
אַ פּאָלאַק, אַן אונגאַר, דאָס זאָל קיין מניעה זיין,
מען זעהט אויף דע(ם) תכלית, ניכט אויפן שיין!"

אַ „מניעה" איז אָבער אויף אַ שטיק צייט יאָ געווען. דער אַלטער בכבוד'יקער שדכן, וועלכער האָט געהאַלטן אַן אויג אויף יעדן איינציקן אין שטעטל און אין געגנט אַרום און איז באַקאַנט

געוועזן מיט יעדנס האָב און גאָב און יחוס־בריוו און געוואוסט דעם גוסט און געשמאַק פון די קינדער, איז דאָ, אין אַ כרך ווי ניו יאָרק, ניט געווען. די היגע שדכנים, ווי עס איז צו זען פון די האַלב־הומאָריסטישע פעליטאָנען פון יענער צייט, זיינען געווען אַ באזונדער מין „בלאָפּערישער" עולם, און זיינען דערפאַר אינ־גיכן אַראָפּ פון זייער גדולה.

ווי עס באשרייבט אב. קאַהאַן [8] און ל. קאָברין [9] און אַנדערע דערציילער, איז צו דעם „קוואַרטיראַנטן אויפהאַלט" אין יענער צייט צוגעגעבן געוואָרן אַ באזונדערער מיין. מע פלעגט אריינ־נעמען אַ גרינעם ווי אַ „באָרדער" אין הויז, מע פלעגט אים אויס־האַלטן אין דער שווערער צייט (די אַלט־באַקאַנטע טראַדיציע פון „קעסט", וועלכע מע האָט מורא געהאַט אַנצורופן ביים נאָמען), און עס איז אַזוי געשאַפן געוואָרן אַ דערנעענטערונג צווישן דעם באָרדער און דער טאָכטער אין הויז, און עס איז, ווי פון זיך אַליין, געטאָן געוואָרן אַ שידוך. אָט דער קוואַרטיראַנטן־אַנשטאַלט איז אין די מיטל־ניינציקער יאָרן בטל געוואָרן צוליב די „באָרדער און מיסיס" לאַכעריקעס אין דער אידישער פּרעסע.

די מערסטע שדוכים אָבער, ווי מע קען זען פון אַ סך סקיצן און דערציילונגען, פלעגן שוין אַפילו דאַן דורכגעפירט ווערן ביים וואַרשטאַט און אין דער פאַבריק. אַ זאַך וואָס האַלט נאָך אַן עד היום.

ווי אַ ווידער־געפיל צום יחוס־שדוך, האָבן די מערסטע ראַ־דיקאַלע שרייבער פונם אַלטן דור שוין אפשר צופיל אונטער־געשטראָכן דעם אופן פון ניט וועלן זיך נאָכפרעגן וועגן דעם אָפּ־שטאַם פון די געליבטע.

אַזוי פרעגט בא ז. ליבינען אַ חזנס אַ טאָכטער איר פאַר־שוועכגערטע שוועסטער [10]:

„מעכליע: גיטעלע! ביזט נאָך גאָר אַ קינד, זאָג נאָר, קענסט אים כאָטש גוט? — ווער איז ער? — פון וואַנען קומט ער? דו האָסט דאָך קיינמאָל ניט געזאָגט פון וואָס פאר אַ שטאָט ער איז.

גיטעלע: איך ווייס אַליין ניט!

מעכליע: ווי הייסט, דו ווייסט ניט?

גיטעלע: אַי, לאָז מיך צורו, איך בעט דיך. מיר זיינען ניט אין ראַסיע און איך בין ניט קיין אוריאַדניק און איך דאַרף אים אויף זיין פּאַספּאָרט ניט פרעגן".

דער „יחוס עצמו" פון אַ „פאַרדינער" האָט, אַ דאַנק די שווערע קריזיס־צייטן דאָ אין לאַנד, איינגעשלונגען די כל'ערליי אַנדערע יחוס'ן. אָבער דאָס נאָכפרעגן אויף „אידישע טאַטע־מאַמע" איז נאָך פאָרט די הויפּט־דאגה. מע באַנוצט זיך אָפט אין ליטעראַטור מיטן אַלטן מעטאָד פון אריינמישן אַן אַלט־פרענקישן משפחה־טיפּ, כדי דאָס אונטערצושטרייכן.

„פלוצים, — דערציילט ל. קאָברין,[11] — האָט די אַלטע שטיל ארויסגערעדט: „איר זאָלט מיר מוחל זיין. איך בין אַ פּשוטע אידענע און עטלעס באָבע... איר דאַרפט ניט קיין פאַראיבל האָבן, אויב איך רייד נאַרישקייטן. איר זעט אויס דווקא אַ גאַנץ פיינער יונגערמאַן. האָט איר אַ טאַטן, אַ מאַמען?"... — „געוויס האָב איך", האָט הודקין געענטפערט מיט אַ שמייכל. — „טאַקע דאָ, זאָלט איר לעבן?" — „ניין, אין רוסלאַנד, אין אָדעס". — „אַזוי, אין אָדעס?... עפּעס אידישע... איר פאַרשטייט... איר זאָלט אויף מיר קיין פאַראיבל ניט האָבן... אַמעריקע... מע ווייסט דאָ הפנים ווער איז ווער?"

פאַרשטייט זיך, אַז אויב דער זון איז אַליין אַ פאַרדינער, און האָט נאָך צומאָל אויס טאַטע־מאַמע, וועלן זיך די עלטערן אודאי ניט נאַריש מאַכן זיך אָנצופרעגן אויף „מחותנים", ווען מע פאַרבעט זיי גאָר אַליין אויף אַ „גרייטער חתונה". „איז ווי געפעלן דיר די מחותנים דיינע, בער? — דערהערט ער הינטער זיך אלקנה'ס קול — דער טאַטע, עליו השלום, וואָלט פון זיי אודאי אָנגעקוועלט!" — אַ דאגה מיר, — זיפצט בער, — אַבי דעם קדיש מיינעם, דאַנקען גאָט, געפעלט![12]

נדן איז אַמאָל געווען אַ נאמנות־זאַך, וואָס פלעגט זיך אָמבעסטן אויסלאָזן מיט אַ „חצי־סילוק". און ווי עס זאָגן דערויף

עדות די פיל פאָלקסלידלעך, מיט וועלכע מע פלעגט זיך רייצן מיטן יונגן מאַנטשיקל נאָך דער חתונה:

„אַט אַזוי און אַט אַזוי
נאַרט מען אָפּ אַ חתן:
מע זאָגט אים צו אַ סך נדן,
און מע גיט אים ניט אַ גראָשן,
אָן קליידער און אָן נדן, —
אַבילע מיין טאָכטער האָט אַ מאַן". [13]

אין אַמעריקע איז דער ענין נדן אָנגעגאַנגען מיטן גאַנצן קנאַק אַ היפּש ביסל יאָרן. וועגן דעם געפינט מען אין דער בעלעטריסטיק פון כמעט אַלע אַמעריקאַנער אידישע שרייבער פון די אָנהייב אַכציקער ביז נאָך דער לעצטער וועלט־מלחמה. עס איז אַ סך מערער ווי אַ מליצה, וואָס א. ד. אַגוז דערציילט אויף זיין הומאָריסטישן שטייגער [14], אַז „נאָך איינער, אויב ער וועט אייך וועלן זאָגן דעם אמת, וועט ער אייך דערציילן, אַז ער האָט חתונה געהאַט אויס נויט, אויס דלות, אָדער אויס פוילקייט. ווייל ער האָט ניט געקענט, אָדער ניט געוואָלט פאַרדינען, האָט ער גענומען אַן „עזר", אַן ארויסהעלפערקע, וואָס זאָל אים פריער ארויסהעלפן מיט איר נדן, נאָכדעם מיט פאַרשוואַרצט ווערן מיט אים צוזאַמען און ליגן אַכצן איילן טיף אין דער אדמה".

אויב דער נדן אויס נויט איז אַ פאַרשטענדלעכע זאַך, און קומט דערמוטיקן דעם בחור, וואָס שרעקט זיך אַ קוש טאָן דאָס מיידל, ווייל —

„איך וועל דיך מוזן הייראַטן דערפאַר.
און דערנערן דיך און קויפן
מעבל און געשיר,
און באהייצן און באלייכטן.
כיהאָב ניט, ווי איז מיר!" [15]

איז דער נדן „אויס וואוילטאָג", גלאַט לשם רייך ווערן, אַן אמת'ע מכת־המדינה אין אַמעריקע. תשר"ק (י. י. זעווין) באַשולדיקט אין דעם דעם „אַלרייטנישן עולם" וואָס גאַרט איצט נאָך לוקסוס

און רייכטום, אָנשטאָט יחוס, וואוילקענעוודיקייט און אַנדערע מעלות, און עס באווירקט שלעכט די קינדער. דאָס איז געווען די טעמע פון זיין ראָמאַן „פון אַכצן ביז דרייסיק" [16] (וואָס איז, אַגב, אַ מין הפוך און איבערשאַף פון אב. קאַהאַנס „פּעגני'ס חתנים"). ער האָט דאָס אויך בארירט אין אַ טייל פון זיינע דער־ציילונגען.

אין מערערע פאַלן נוצט מען אויס די נדן אינסטיטוציע פאַר קאַריעריסטישע צוועקן. און עס איז די אַלט־באוואוסטע קרענק פון וועלן חתונה מאַכן דאָס קינד פאַר אַ דאָקטאָר.[17]

די הויפּט צרה איז אָבער, וואָס די פרוי האָט, אַ דאַנק דעם עלנט און דער שווערער אַרבעט אין פאַבריק, אויפגעהערט צו פאַרערן די יוגנטלעכקייט און וואוילקענעוודיקייט פון אַ מאַן, און רעכנט זיך בלויז מיט „זיינע פאַרדינסטן". די שרייבקינדער פון דעם „עם הספר" קענען אַזאַ זאַך ניט פאַרטראָגן, און ימים טינט און מליצה זיינען וועגן דעם אויסגעגאָסן געוואָרן. די אידישע פרוי טוט דאָס, ווי ל. שאַפּירא ווייזט דערויף אָן אין זיין „אַמע־ריקאַנער שד", [18] אויס נויט און אויס קנאה צו איר „ארויפגע־אַרבעטער שוועסטער".

עס איז כמעט די אייגענע אורזאַך, וואָס באַצוועקט דאָ דער פרוי צו אַנאָנסירן אין אַ צייטונג נאָך אַ חתן — אַן עכט אַמערי־קאַנישער פּראָדוקט. „אַי, פאַרוואָס אַ שדכן יאָ, און אַ צייטונג ניט? — זאָגט דער אַלטער פאָטער אין דוד פּינסקיס אַ דראַמע [19] — איז עס פשוט, מיט אַ שדכן רעד איך אונטער פיר אויגן אין מיינע פיר ווענט. אָבער אַ צייטונג איז שוין צופיל עפנטלעך. ווי דו האָסט געזאָגט, ארויסטראָגן זיך אין מאַרק. עס פעלט די בושה!"

די „איך וויל חתונה האָבן"־מודעה איז דאָ דווקא כאַראַק־טעריסטיש נישט בלויז פאַר דער פרוי. עס איז אַ גאַנץ געהע־ריקער אַנשטאַלט פאַר אַ גע'גט'ן, אָדער אַ באַקינדלטן אַלמן, צי פאַרן פאַרעלטערטן מאַנסביל פונם טיפּ רובינס אין לעאָן קאָב־רינס אַ ראָמאַן, [20] אַן ארויפגעאַרבעטער פאַרשוין, וואָס „פאַר־לאַנגט אַ כלה, מעג זיין אַ בלאָנדע, מעג זיין אַ ברונעטין, נאָר

עפּעס רעכטס... ניט קיין יונגע ציג, ווייל פאַר קינדערייען איז דער חתן צו אַלט. נדן ניט נויטיק, דער חתן וועט נדן געבן. דער עיקר: זי מוז זיין ניט קיין נאַר, אַ באַלעבאָסטע, אַכטונג געבן אויף דער באַלעבאַטישקייט, און זי זאָל ניט דערוואַרטן, אַז איר מאַן זאָל זיך איר דריי מאָל אין טאָג אין ליבע דערקלערן. דהאַט'ס אָלל!"

ביים פאַרמעגלעכן עולם דאָ אין אַמעריקע פירט מען זיך, אַז „במקום נדן" גיט מען אַ פיינע נדבה פאַר אַ וואוילטעטיקן צוועק,[21] אָדער מע שיקט געלט אין דער „אַלטער היים", כדי ס'זאָל זיך דאָרט צונויפקומען די משפּחה אין טאָג פון דער חתונה און זיך משמח זיין.[22]

אַ גאָר לעצטע מאָדע איז הלכות חתונה־האָבן איז דער אָנגענומענער מנהג צו פאָרן אין דער אַלטער היים זיך איינקויפן אַ כלה, צי אַ חתן. פּרץ הירשביין שילדערט די טראַגעדיע פון אַ אידישער טאָכטער וואָס פאָרט פון פּוילן קיין אַמעריקע חתונה צו האָבן פאַר אַ „ווילד פרעמדן מענטשן", ווייל „גענומען אַ מאַמע און פאַרקויפט... גענומען אַ מאַמע און אַוועקגעשענקט אַ טאָכטער צו אַ מענטשן, האַ?"[23] י. אָפּאַטאָשו מאָלט אויף זיין שטייגער אַן אַרבעטאָר־מיידל[24] וואָס האָט אָפּגעשפּאָרט אַ פּאָר דאָלאַר, נאָך יאָרן שווערער אַרבעט אין שאָפּ, און געקומען אויף אַ באַזוך אין איר געבורטשטעטל זיך איינקויפן אַ חתן. מע פאַרגעסט אין דעם קליינעם שטעטל איר נידעריקן יחוס, מע פאַרקוקט איר מאוסקייט און איר עלטער, און מע פאַר'קנס'ט זי צום אָפּגעקומענעם נגיד'ס זונדל, אַ בחור'ל, בלוט און מילך, און אינגער פון איר אַ יאָר צוועלף. די רייכע אויפנאַמע ביים גביר אין הויז, אויפן ברייטן, קליינשטעטלדיקן שטייגער, בא געדעקט־סערווירטע טישן און יום־טוב'דיקע מאכלים, צעשרויפט זי אינגאַנצן. „דער שאָפּ אויף פערציקסטער גאַס, דאָס טונקעלע שלאָפצימער, די אייגענע יאָרן. און דאָ — אַזוי פיל וואַרימקייט, אַזוי פיל ליכט, אַזאַ שיינער בחור, מיט אַזוי פיל ציין, צופיל ציין פאַר אַ מענטשן, און ווי שיין ער רעדט". דער שדוך אויס נויט, מיינט אָפּאַטאָשו,

איז איצט „אַ גאַנץ אידישע זאַך", אין איראָפּע, ווי אין אַמעריקע. הונגעריקע ווייטן דערנענטערן זיך!...

די חתונה

חתונה האָבן מיינט ביי אידן מקדש זיין, מע רופט ניט דעם חתן צו דער חופה, נאָר צו דער חופה וקידושין. ווי מען איז מקדש מיט אַ כוס די שבתים און ימים טובים, אַזוי איז מען מקדש דאָס פּאָרל וואָס גייט צו אַ ניי לעבן. וואָרים „פּרו ורבו" איז בא אידן ניט בלויז אַ נאַטירלעכער חוב, נאָר אַ געבאָט פון דער תורה, די וויכטיקסטע מצוה פון אידנטום — „פּאַרצווייגן ריין און גע־הייליקט דעם צלם אלוקים".

די חתונה האָט געהאַט אַן איינגעפונדעוועטע טראַדיציע, אירע איינגעשטעלטע מנהגים, אָנגענומענע געוואוינהייטן, און געאָטעמט מיט דער אידישער יום־טוב׳דיגקייט.

„ביי זיי, — זאָגט שלום עליכם, [25] — אַז עס קומט אַ חתונה, אויב איר האָט זיך צוגעקוקט, איז קאַלט ווי אייז; דער חתן — אין אַ שוואַרצן פּראַק מיט אַ קוויטל; די כלה — פון קאָפּ ביז פיס אין ווייסן, ווי אין תכריכים. מע פליט מיט קאַרעטעס הין און צוריק — וואָס? ווער? וועמען? — גאָרניט! אָבער ביי אונדז אַז עס קומט אַ חתונה איז אַ טראַסק, אַ הו־האַ, אַ פאָרשפּיל, אַ חתונה׳מאָל, אַן אויפרופנס, אַן אָרימעמאָלצייט, אַ באַדעקענס, אַ חופה, כלי־זמר, מחותנים, שמשים, סאַרווערנס, גילדענע יויך, דרשה־געשאַנק, כשר־טאַנץ, שלייערוואָרעמעס — סע קאָכט ווי אין אַ קעסל!"

„אמת — גיט ער צו — עס הייבט שוין ביי אונדז אויך אָן אונטערגיין. מיר הייבן שוין אָן ביסלעכוויז נאָכטאַנצן זיי". און אויב אין איראָפּע האָט מען אָנגעהייבן נאָכצוטאַנצן דעם גוי׳אישן עולם, אַ פּשיטא שוין — אין אַמעריקע. די חתונה־פּראָצעדור האָט דאָ אָן ספק באַקומען אַן אַנדער קאָליר און אויסזען. אָבער חתונה האָבן איז נאָך אַלץ אין דער מאָדע. דאָס חתונה האָבן „כדת משה וישראל" ווערט אָפּגעהיט ביי די אידן אין אַמעריקע.

העכער פינף און צוואַנציק יאָר איז דאָ אָנגעגאַנגען אַ קאַמף

אין לעבן און אין דער ליטעראַטור קעגן חופּה וקדושין. העכער פינף און צוואַנציק יאָר זיינען די אַפּיקורסיש־אַטעאיסטישע פיילן געווען געצילט קעגן דעם חתונה־ריטואַל ביי אידן. ווערטן האָבן זיך ממש געקערט אין דעם אַנאַרכיסטישן פּעריאָד פון דער אַמעריקאַנער־אידישער ליטעראַטור, אין די אַכציקער און נייַנציקער יאָרן בנוגע דער „פרייער היראַט". „ווי קען", איז געווען די טענה, [26] „אַן ערנסטער אַטעאיסט (פון צבוע'קעס איז דאָ, נאַטירלעך, ניט די רעדע!) פועל'ן ביי זיך צו שטיין אונטער אַ חופּה מיט דרענגלעך, מיט אַ גנבֿ אַ רעווערענד, מיט אַלטע באָבעס וואָס טאַנצן אַנטקעגן מיט אַ חופּה־קוכן, מיט אַ בדחן, אַ חזן, מיט „הרי את מקודשת לי כדת משה וישראל", מיט מצוה־טענצלעך, באזעצענישן און דאָס גלייכן?" און נאָך אַלע „ימים־נוראים בעלער", און נאָכן גאַנצן הו־האַ אין דער אַנאַרכיסטישער פּרעסע און אין דער גאַס, אין יענע יאָרן, האָט זיך דוד עדעלשטאַט מודה געווען, צום סוף פון יענער עפּאָכע, אַז „אַזעלכע מיידלעך (וועלכע זאָלן זיין מרוצה צו חתונה האָבן אָן דעם „הרי את") זיינען נאָך פאַרלויפיק ווייניק". [27]

כדי אָפּצוהאַלטן די יוגנט פון דער אַנאַרכיסטישער השפּעה איז דאָן, אגבֿ, פאַרשפּרייט געוואָרן אַ באָבע־מעשה וועגן דעם כלומרשט אוממאָראַלישן אויפפירן זיך פון די אומגלויביקע סאָציאַליסטקעס. און דוד איגנאַטאָוו האָט אויפגעכאַפּט די מעשה, ווי אַ מעשה שהיה, און זי פאַראייביקט אין אַ היסטאָרישן ראָמאַן פונם פּיאָנערישן לעבן. [28]

די ראַדיקאַלע אַמעריקאַנער אידישע דערציילער פונם צוואַנציקסטן יאָרהונדערט שטרייכן אַפילו אַליין אונטער דעם באַנקראָט פון יענעם היסטאָרישן קאַמף קעגן דער חופּה וקדושין. ווען עס האָט זיך פאַרגלוסט מאַקס'ן חתונה צו האָבן „אָן די פיר פלעקלעך", דערציילט לעאָן קאָברין [29] איז „מיטאַמאָל אין דאַזיקן הויז אומרואיק געוואָרן — ביי פריידלען וואָלט ער דאָס אפשר גע'פועל'ט, נאָר איר מאַמע האָט דערקלערט, אַז ווען מע זאָל איר אַפילו אָנשיטן אַ פולע הויז מיט גאָלד, וועט זי דאָס ניט דערלאָזן. דערביי האָט זי אויפגעהויבן אַזאַ יאָמער, אַקוראַט ווי מע וואָלט

פון איר פאַרלאַנגט, אַז פריידל זאָל זיך שמד'ן, אָדער שטאַרבן. נחום איז צעמישט געוואָרן: וואָס הייסט אָן אַ חופּה? אמת, ער איז טאַקע אַ פרייער מענטש, אַן אויפגעקלערטער, אָבער אַ חתונה דאַרף זיין ווי געהעריק איז. מען מאַכט איינמאָל חתונה אַ קינד און אָן אַ חופּה איז עפּעס גאָר קיין חתונה ניט. עס ווילט זיך אַמאָל אין לעבן אַ טאַנץ טאָן אויך. וואו זאָל מען אַ טאַנץ טאָן, ווען ניט ביי אַ קינד אויף דער חתונה? און ווידער טאַקע, אַז מע האָט חתונה מיט אַ חופּה איז מען עפּעס מער מאַן און ווייב פאַר לייטן אויך. אויפגעקלערט היינט, אויפגעקלערט מאָרגן, נאָר אַ קינד איז אַ קינד און מע קען ניט מיר־ניט דיר־ניט כאַפּ־לאַפּ, און שוין מאַן און ווייב!"... און די פאַר'עקשנ'טע עלטערן האָבן אויסגעפירט, עס איז געפראַוועט געוואָרן אַ חתונה אויפן אַלט־געוויינלעכן שטייגער.

דער אידישער שרייבער דאָ אין אַמעריקע האָט זיך שוין לאַנג איינגעלעבט מיטן געדאַנק, אַז עס האָט זיך דאָ וואו־ניט־וואו איבערגעפּעדעמט דער רעליגיעזער געוועב פון אידישן פאָלק, און אָנגעהויבן אויפכאַפּן און פאַרצייכענען דעם געאַנדערשטן לעבנס־שטייגער. מיר האָבן שוין איצט פיינע שילדערונגען פון אַמעריקאַנער אידישע חתונות.

א. ראַבאָי מאָלט אַן אָרימע חתונה, וואו די חתן־כלה האָבן, נעבעך, אין דער חתונה־נאַכט ניט געהאַט וואו דעם קאָפּ אָנצושפּאַרן [30]: „עס איז געקומען צו גיין אַ מסדר־קדושין. מען האָט אַרויפגעבראַכט עטלעכע שכנים און דער מסדר־קדושין האָט פון די קעשענעס געשלעפּט זיינע כלים. פון איין קעשענע האָט ער אַרויסגענומען אַ לאַנג פּעקל, דאָס פּעקל אויפגעבונדן. דאָרט זיינען געלעגן פיר שטעקעלעך מיט אַ חופּה. די קורצע דינע שטעקעלעך האָט דער מסדר־קדושין געגעבן צו פיר מענטשן, אַז זיי זאָלן זיי האַלטן — און די חופּה, אַ רויט שטיקל זיידנס מיט אַן אויסגענייטע גאָלדענע קרוין און צוויי לייבן, האָט זיך צעשפּרייט איבער זייערע קעפּ. איסאַק און לאה זיינען אַרונטער אונטער דער חופּה, און מאַניס מיט שבע'ן, און אהרן מיט רבקה'ן, האָבן זיך געדרייט אַרום זיי זיבן מאָל. דערנאָך האָט דער מסדר קדושין

געלייענט די כתובה, געמאַכט אַ ברכה איבערן וויין און געגעבן די חתן־כלה צו פאַרזוכן. דערנאָך האָט איסאַק מיט איין פוס צעבראָכן אַ גלעזל. דאָס גלעזל האָט דער רב פריער אריינגעלייגט אין אַ פּאַפּירענע טאַרבע, כדי דאָס צובראָכענע גלאָז זאָל ניט צעשפּרינגען איבער דער גאַנצער שטוב. דערנאָך האָט איסאַק אָנגעטאָן לאה׳ן דאָס רינגל״.

און לעאָן קאָברין מאָלט באַלעבט די רייכע חתונות מיט אַ חופּה־מאַרש וואו עס צינדן זיך מיטאַמאָל אָן אויף דער פּלאַט־פאָרמע אַלע עלעקטרישע לעמפּלעך פון דער חופּה, מיט אַ מסדר קדושין אין אַ צילינדער הוט, מיט זינגערס, און מיט טישן „אויס־געשטעלטע אין דער פאָרמע פון אַ פּאַדקאָווע״ און דייטשמעריש־געהאַלטענע „טאָוסטן״. [31]

ראַבאָי האָט אַפילו געזען באַלעבן די פאָלקס זאַבאַבאָנעס וואָס פאַרהיטן זיך נאָך דאָ און דאָרט אין דער אַמעריקאַנער תיבה. ער האָט אויפגעכאַפּט דעם מנהג פון טהרה־נאָכפאַרש [32] און ער האָט אויסגענוצט אַלס סוזשעט צו זיינער אַ דראַמע דעם פאָלקס־גלויבן, אַז די כלה־מויד און דעם חתנ׳ס מאַמע זאָלן ניט האָבן דעם זעלבן נאָמען. [33]

געגנאַשט פון גויים זיינען דאָ די „זילבערנע״ און „גאָלדענע״ חתונות, די פייערונגען פון אַ האַלבן יובל און אַ יובל נאָך דער חתונה. עס איז מיר ניט געלונגען צו געפינען אַן אָפּבילד פון אַ „זילבערנער חתונה״ ביי אונדז אין דער ליטעראַטור. י. א. ראָנטש גיט אַ „גאָלדענע חתונה״ בילדל אין זיין דערציילונג „עליע און עלקע״. [34]

עס איז, אַגב, אַ דערציילונג פאַר קינדער פונם אידישן משפּחה־לעבן אין אַמעריקע. דער מחבר מאָלט באַלעבט דאָס בייגקען פון אַן אַלט פאַרפאָלק זיך אויסצולעבן אויפן אַלט פּרימי־טיוון שטייגער צווישן עופות און שטוביקע חיות.

געמישטע חתונות

וועגן די חתונות צווישן אידן און קריסטן אין אַמעריקע גייען ארום טויזנט און איין מעשה. אידן און קריסטן לעבן זיך

צונויף אין סאָציאַל־עקאָנאָמישן און פּאָליטישן זין און נישט קוקנ־דיק אויף דער פאַרשפּרייטונג פון אַנטיסעמיטיזם, אויף די מחיצות פון גלויבן, דערציאונג, ראַסע־אייגנשאַפטן און גע׳ירשנ׳טע מיי־נונגען, — פילט זיך אַ קרובה׳שאַפט צווישן דיביידע וועלטן, אַ קרובה׳שאַפט אַזאַ, וואָס דערפירט צו דער געמישטער חתונה.[35]

פון די קנאַפּע שפורן, וואָס די פראַגע האָט איבערגעלאָזט אין דער אַמעריקאַנער אידישער ליטעראַטור, קען מען אָבער זאָגן, אַז די זאַך איז נאָך ווייט פון ווערן אַ נאַציאָנאַלע פּראָבלעם.

דורות דערציאונג און טראַדיציע האָבן אויף אַזויפיל אַנט־ווינט דאָס אידישע פאָלק פון „בלוטגעמיש", אַז ער איז חושד און דערקענט ניט זיין שטאַם־ברודער פון אַנאַנדער קאָנטינענט. ווען לייזער שניידער, — דערציילט אָפּאַטאָשו[36] — איז געוואויר געוואָרן, אַז זיין טאָכטער גייט חתונה האָבן מיט אַ טערקישן אידן, איז ער געוואָרן אויס מענטש. „אַז דאָס האָט גאָר קיין אידיש אויסזען ניט. איצט ווי געפעלט דיר זיין נאָמען? האָסט שוין געהערט, אַז אַ איד זאָל הייסן אַלגאַזי?" און ער לויפט זיך שואל־עצה זיין ביים רב. און אַז דער רב האָט אים דערקלערט, אַז „דער אונטערשייד איז, וואָס מיר זיינען אשכנזים, און זיי — ספרדים. די ספרדישע אידן זיינען פונקט אַזעלכע יחסנים ווי מיר", איז „אים אויפן זינען געקומען דער איד אַלגאַזי, מיט וועלכן ער קען קיין צוויי אידישע ווערטער ניט אויסרעדן, פאַרגעסן וואָס דער רב האָט גע׳פּסק׳ענט און צוריק געהאַט דאָס געפיל, ווי ער׳ פאַרקויפט זיין טאָכטער פאַר אַן איטאַליענער".

נאָך דער לעצטער וועלט־מלחמה אין 1918, ווען טויזנטער און צען־טויזנטער אידן זיינען אויסגע׳הרג׳עט געוואָרן אויף די כל׳ערליי פראָנטן און עס האָבן זיך אָנגעהויבן די שוידערלעכע פּאָגראָמען אין אוקראַינע און אין פּוילן, — האָט ארומגעכאַפּט אַ יללה די אידישע ליטעראַרישע גאַס אין די פאַראייניקטע שטאַטן. ווער ווייסט, צי מיר זיינען, חלילה, ניט די לעצט־געבליבענע אידן אין „קאָלאָמבוסעס תיבה"?... און עס איז דאָן, ווי פון זיך אַליין, ארויסגעשוואומען די פראַגע פון „געמישטע חתונות". איך ניו יאָרק זיינען זיי, אמת, אַ זעלטענע דערשיינונג, פאַרט אַ אידי־

שער צענטער. אַנדערש אָבער מוז דאָס זיין „אין דער ווייטער וועסט", וואו אידן זיינען אין אַ מינדערהייט. דאָרטן שמעקט עס ממש מיט „פּאַרטיליקונג". עס זיינען דאָ דערשינען אַ ריי דערציילונגען, וואָס האָבן צו טאָן מיט דעם לעבן פון די אידן אין דער וועסט, מיטן אַסימילירטן אידנטום.

א. ראַבאַי מאָלט דאָס לעבן אין אַ אידישער פאָרם אין דאַ־קאָטאַ. אַ קינדערלאָזער איד, הערי גאָלדענבאַרג, האָט זיך דאָרט איינגעבירגערט מיט זיין פרוי. ער האָט באַהערשט אַ רייכן באָדן און זיך איינגעלעבט מיט די גויאישע שכנים. איז צו זיי גע־קומען דבורה, זיין פרויס אַ שוועסטערקינד, און עס האָט זיך אין איר פאַליבט אַ שכנ'ס אַ בחור. דער פאָטער זיינער, אַן אָפּגע־שטאַנענער גוי, איז ניט געווען צופרידן מיט הערי גאָלדענבאַרג, ווייל „ער האָט אריינגעבראַכט די מאַשין אין גאָטס פעלד". ער האָט זיך דערשראָקן, וואָס דעם זון האָט זיך פאַרגלוסט חתונה צו האָבן פאַר אַ אידישער טאָכטער, און ער האָט פאַרקויפט זיין „הייליק פאָרהיטע ירושה־לאַנד" און איבערגעפאָרן מיט האָק־און־פּאַק און מיטן גאַנצן הויזגעזינט קיין קאַנאַדע. הערי גאָלדענ־באַרג גופא האָט זיך אָבער גאָרניט געגומען צום האַרצן, וואָס דבורה וואָלט, מעגלעך, חתונה געהאַט פאַר אַ שייגעץ. „זי קען נאָך זיצן און וואַרטן אַט־דאָ אויף דעם אידן איר חתן, ער זאָל קומען צו גיין, ביזן גרויען צאָפּ." [37]

דזשעק — דערציילט שוואַרץ [38] — האָט חתונה געהאַט אין קענטאָקי מיט אַ שיקסע. האָט דזשאָש, דער פאָטער, אים משלח געווען פון הויז. איז געקומען צו דזשאָשן דער גוי'אישער מחותן מיט אַ „הכצעקתה": „דזשאָש — האָט ער געזאָגט — אַז ס'מיידל איז געקומען און געזאָגט, אַז זי האָט זיך פאַרהייראַט מיט דיין זון, האָב איך גלויבן ניט געקאָנט מיינע אויערן. מיין ברודערס טאָכטער און דער איד? אַ פיינע פּאָר. ווען ס'וואָלט מיין ברודער האָוואַרד איצט געלעבט, וואָלט עס מסתמא דערצו ניט געקומען. איך גיי אַרום די לעצטע פאָר מאָנאַטן דול. איך שעם זיך אויפצוהייבן מיינע אויגן. דערוויס איך זיך, אַז דו ביזט גאָר פלאַם־פייער, אַרויסגעטריבן פון געשעפט דעם זון, און גיי

האָב טענות. נו, דערלעבט זיך צייטן״... „און איך האָב גאָר דעם יחוס ניט געזוכט״ — האָט שטיל און קיל דער איד אריינ־געשטעלט. — „אַזוי? — האָט זיך דער שכן מער נאָך אָנגע־צונדן — איך האָב אַפילו ניט געוואָלט דאָ קומען. קיין כבוד האָב איך ניט פון דיר צו וואַרטן, נאָר מיר געפעלט ווי דו, דזשאָש, ברעקלסט זיך! איך וואָלט נאָר, דזשאָש, געוואָלט דערגיין דעם סוד פון דיין גוואַלדיקן און גרויסן יחוס. צי שטעקט׳ס אין דעם, וואָס דיינע אַלטע אָבות האָבן ניינצן הונדערט יאָר צוריק גע־קרייציקט דזשיזוסן?״ — אַז דער שכן האָט צום סוף געענדיקט, האָט דזשאָש אַראָפּגענומען זיין האַנט פון פּנים (זיין פּנים איז געווען צעקרימט פאַר צער און זיינע אויגן האָבן בייז געלויכטן), זיך אויסגעגלייכט אין שטול און האָט געזאָגט: „האָסט זיך ארויסגערעדט וואָס ס׳דריקט דיך, שכן? ווען דו וואָלסט ניט געווען מיין שנור׳ס אַן אָנקל, וואָלט איך פון דיר קיין גראָבקייטן ניט גענומען. דאָס האָב איך פון איר כבוד וועגן געשווינט — האָסט פריער דאָ פאַרבייגייענדיק דערמאָנט דעם אַלטן חטא פון מיינע עלטער אָבות, וואָס האָבן דיין גאָט געקרייציקט — דאָס איז אפשר נאָר געווען די ערשטע סיבה פאַר וואָס איך האָב ניט געוואָלט דיין ברודערס טאָכטער. קען זיין, מיט יאָרן שפּעטער, אַז עס וועט דער פלאַם פון יונגן בלוט זיך אָפּקילן, וועט ער, מיין זון, דאָס אייגענע דערהערן פון מויל פון אייגן ווייב, זיין פליישׁ און בלוט, און דאָס וואָלט זיין צו שרעקלעך״.

דער שרעק פון פאַרשוועכן די אידישע מי און פּראַצע און דעם נאָמען איד אין די אידן־פיינטלעכע מקומות פון פרייען לאַנד, האָט פון דאַן אָן, אַגב, ארויסגערופן די עכאָ־קלאַנגען פון אַן אַמעריקאַנער „איכה״ אין ברוך גלאַזמאַנס און דוד איגנאַטאָוס שריפטן. זיי קענען זיך נאָך עד היום פון דעם שרעק ניט באַ־פרייען. שוואַרץ, אַן עפּישער דיכטער פון אַ שפּעטערן פּעריאָד, מאָלט מיט שטילערע און רואיקערע פאַרבן דאָס לעבן פון יענעם „געפלעקטן פאָר פאָלק״. „זי, דזשעקס פרוי, דערציילט ער,[39] פלעגט טאַקע קיין זונטיק ניט פאַרפעלן צו גיין אין קירך, האָט אָפּגעהיט אַז דאָס קינד זאָל זונטיק גיין אין שול צום אַלטן פּאַס־

טאָר — נאָר פרייטיק נאָכטס האָט זי געצונדן ליכט און ראש השנה און יום כפּור פלעגט זי קומען צוזאַמען מיטן אַלטן דזשאָזש און מאַן און יונג קינד אין סינאַגאָג אריין". דאָס פּאָרפאָלק האָט זיך אַזוי גאַנץ פיין צונויפגעלעבט אין דעם שעטנז-געוועב פון איד און גוי, אַ דאַנק דעם רייכן דזשאָדזש, וועלכער האָט זיך אַליין גאָר אַסימילירט מיטן ארום און שלום געמאַכט מיטן זון.

ניט אַלע אָבער האָבן דאָס גליק, אַז עס זאָל זיי דערוואַרטן אַ רייכע ירושה, און די עלטערן ווערן נאָך אַ „געפלעקטער חתונה" נאָך פרימער, ווי געוועזן. די אייביקע סתירה צווישן גוי און איד ווערט זעלטן איינגעשטילט אין פאַל פון אַזאַ חתונה.

אַ טרוימערין איז געווען מערי שטערן, — דערציילט י. אַפּאַטאָשו. [40] זי איז אויפגעהאָדעוועט געוואָרן „אין אַ הויף ביים שוואַרצן ים" און קנאַפּ וואָס געוואוסט פון אידישקייט. זי האָט דאָ חתונה געהאַט פאַרן איטאַליענער מאַרקיז, צוליב זיינע „שוואַרצע פאַר'חלום'טע אויגן", און צוליב דעם, וואָס זי האָט זיך, נעבעך, אָנגעאַרבעט דעם טאָג, אין דרייען אַ געבויגענע, אינם ענג־שטוי־ביקן שאַפּ. „זי האָט ניט קיין צייט געהאַט צו טראַכטן וועגן זיך, כמעט פאַרגעסן, אַז זי איז אַ אידישע, אַז זי האָט עלטערן אין רוסלאַנד. אז אירווינג איז געבוירן געוואָרן, האָט זי עפּעס יאָ אַ טראַכט געטאָן, אַז מען דאַרף דעם אינגל אידישן, זיך געשעמט פאַרן מאַן, גערעכנט אַז פיליפּ ווייסט ניט, אַז זי איז אַ אידישע און באַשלאָסן אים צו רופן אברהם, נאָר איר זיידן. רופן אים „אייב" — איז צופיל אידיש, גויים האָבן ניט אַזעלכע נעמען. האָט זי געמאַכט אַ פּשרה און אים אַ נאָמען געגעבן אירווינג". זי האָט גלייך פאַרגעסן אין אַלץ. „נאָר צייט די אַלטע (מוטער פון איר מאַן) איז געקומען צו פאָרן פון איטאַליע, איז ביי איר אין הויז געוואָרן אַן איבערקערעניש. עס האָט איר פאַרדראָסן, וואָס די אַלטע רעדט מיט אירווינגן איטאַליעניש. און שוין עטלעכע מאָל, צייט יאָרן, ווי זי האָט אָנגעהויבן צו טראַכטן אין אידיש". און עס האָט סוף־כל־סוף דערפירט דערצו, אַז זי זאָל אָנהויבן רעדן צום קינד אויף מאַמע־לשון און זיך אויסגעבן אַלס אידישקע.

אידן וואָס זיינען זיך משדך מיט גוים זיינען איצט ניט פון דעם אייגענעם מין איד ווי פון די פריערדיקע דורות. עס איז ניט מער דער ראַדיקאַל־רעוואָלוציאָנערער טיפּ פון די „רחל־חיה־באַשע־גיטלס״ וואָס פלעגט שיקן דער מאַמען אַ בריוועלע, נאָכן געוויסן נוסח[41]: „גלויב ניט, מוטערקע, אַז אַ קריסט איז ניט אַזאַ מענטש ווי אַ איד, — אַלע מענטשן זיינען ברידער״. „געפלעקטע חתונות״ קומען איצט דאָס רוב פּאָר אין פּאַרוואָרפענע געגנטן. אין אַנדערע ערטער זיינען זיי מערסטן פון טיפּ סאַלון־לייט אין אַפּאַטאַשוס אַן איין־אַקטער,[42] ביי וועמען „די טאָכטער איז געקומען פאַר דער חתונה אויף דער וועלט״ און . . . „האָט חתונה געהאַט מיט אַן איטאַליענער״. וועגן די געמישטע חתונות ביי אַסימילירטע „יאהודים״, רעדט מען כמעט ניט אין דער אידישער ליטעראַטור.

אינאיינעם מיט די „אָפּגעפּאַלענע״ פונם אידנטום דורך „געמישטע חתונות״ קומען הי פּיל צו פון „גיור״. ליידער גיט זיך די אַמעריקאַנער אידישע בעלעטריסטיק ווינציק אָפּ מיט די גרים.[43]

מאַן־און־ווייב

די מאַן־און־ווייב פּראָבלעם האָט לאַנג שוין געפונען איר אויסדרוק אינם אידישן פאָלקסוואָרט. עס איז אַ פּסיכאָלאָגישער אמת, אַז „אַ ווייב אַ שלאַק פאַרטרייבט אַפילו דעם מלאך־המות״, אַז „אַ ווייב מאַכט פונם מאַן אַ נאַר און אַ האַר״, אַז „דער מאַן איז גוט פאַר דער וועלט, איז ער שלעכט פאַרן ווייב״, און „אַז דער מאַן גייט אין ספּאָדעק, גייט דאָס ווייב אין פּאַנטאָפל״. עס איז אַן אַלט באַליבטער ליטעראַרישער זשאַנר אין אַלע שפּראַכן און אין אַלע צייטן. ווייל אויב מע זאָל אונדז אַפילו פאַרזיכערן, אַז עס בייט זיך ניט די מענטשלעכע נאַטור, בייט זיך דאָך אָבער דאָס לעבן, בייט זיך די סביבה, בייטן זיך די אומשטענדן. די אידישע מאַן און ווייב זיינען קינדער פון אַ וואַנדער־פאָלק; איידער נאָך זיי ווערן איינגעוואָקסן אין דער אַלטער היים, פלאַנצן זיי זיך איבער אין אַ נייער. אַ נייער באָדן, נייע איבערלעבענישן, און ניט ביידע האָבן די אייגענע קענטעניש, די אייגענע פעאיקייטן,

דײַ אײנע און די זעלבע כוחות אויפצונעמען זאַכן און זיך צו זײ צופּאַסן. עס שאַפט זיך װילנדיק־ניט־װילנדיק אַ ריס און אַ צעשפּאַלטונג, װעלכע פאַרװעבן זיך מיט דער צײַט. זוכט דאָס דער אידישער שרײַבער אויפצוכאַפּן און באַמאָלן.

די הויפּט ראַנגלענישן פון מאַן און װײַב אין אַמעריקע קומען אַלס אַ רעזולטאַט פון אַן אויבנאויפיקער אַמעריקאַניזירונג. „זינט באַשקע איז אַראָפּגעקומען אַהער קײן אַמעריקע — דערצײלט שלום אַש [44] — און האָט זיך צוגעהערט און צוגעקוקט, װי איר שכנ׳טע, אַ פּעטע רומענישע אידענע, באַהאַנדלט איר מאַן — האָט זי זיך באַלד אויסגעלערנט, אַז אין אַמעריקע איז „לײדיס פוירסט״, און לײבל האָט בײַ איר די גאַנצע גדולה פאַרלאָרן. — — און ניט באַשע נאָר לײבל האָט שוין געמוזט װיסן, װאו באַשע האָט עפּעס אין שטוב אַװעקגעשטעלט. „לײבל, װאו שטײט דער בעזים?״ לײבל האָט שוין באַשען געמוזט אָפּגעבן דין־וחשבון פון יעדן גראָשן, װאָס ער האָט אין גאַס אויסגעגעבן. — — און אַזוי װי לײבל האָט אַמאָל געקענט הערשן, אַזוי האָט ער זיך באַלד אויסגעלערנט באַהערשט צו װערן. ער האָט שוין מורא געהאַט דאָס מויל אויפצועפענען״.

אַ פיל שװערער צוזאַמענשטויס קומט פאָר מיט אַ „צעהאַלבטע פּאָר״, די „צװײטע האַלב״ איז הי געבוירן, און די ערשטע — קוים אַמעריקאַניזירט. דאָס איז געװען אַ באַליבטע טעמע בײַ דעם עלטערן דור אַמעריקאַנער אידישע שרײַבער. זי װערט ערנסט באַרירט פון אַ פּאָר. דער אינגערער דור שרײַבער שטעלט זיך מערסטנס אָפּ אויפן „אַרויפגעאַרבעטן״ טיפּ, װעלכער האָט זיך דורכגעשלאָגן דורך געדרײטע װעגן צום שפּיץ פון זײַן אַמביציע און חתונה געהאַט מיט אַ געלערנטער אַמעריקאַנערין.

„נאָך מיטאָג — דערצײלט י. אָפּאַטאָשו [45] — װען אײבי האָט זיך צוגעלעגט אויף אַ שעה אָנדערהאַלבן, האָט מען אין דעם אַזוי אויך שטילן הויז כמעט אויפגעהערט צו אָטעמען. — — די שטוביקע זײַנען געגאַנגען שטיל, אָן אַ סקריפּ, װי זײערע שיך װאָלטן געװען פילצענע. בײַ דער באַלעבאָסטע איז דער גאַנג

געוועזן אַן איינגעבוירדענער. זי איז געוועזן אַ דינע, אַ הויכע און די ריינקייט ארום איר האָט אַזש געקילט. די קינדער, די דינסטן האָט זי איינגעבראָכן אין דער שטילקייט, געוואָלט דערמיט פאַר־גרעסערן דעם דרך־ארץ צום באַלעבאָס, וואָס האָט ביי זיך אין שטוב קיין צוויי ווערטער ניט געקענט ציילן. עס איז מער נישט געוועזן איבי פון מאַרק, דער יונג, דער איינרייסער, וואָס פלאָנט שטענדיק, קאָמבינירט, קען נישט לעבן אָן אַ גראָב וואָרט. ביי זיך אין הויז האָט ער אָנגעוואָרן ס'לשון, נישט געטאָן די מינדסטע זאַך, ער זאָל זיך ניט שואל עצה זיין מיט דער פרוי". — —

„איבי האָט ניט פאַרשטאַנען, ווי אַזוי ער האָט גאַנצע דרייצן יאָר געשוויגן: די יאָרן האָבן זיך אַ שטעל געטאָן פאַר אים, טרוקן, ווי ס'ווייב. און ער האָט זיך ניט געקענט דערמאָנען, צי ער איז אַמאָל גליקלעך געוועזן מיט איר. עוועלין האָט אים שטענדיק אַ טובה געטאָן, ווי זי וואָלט זיך געקענט באַגיין אָן אים".

אגב, פאַרנעמט זיך לעצטנס פיל די נייע בעלעטריסטיק מיטן „אָלרייט'נישן" עולם. דער „ארויפגעאַרבעטער" פאַרשויך, דער אַזוי גערופענער „אָלרייטניק", איז פאַרנומען מיט ארויפשלאָגן זיך אַ וועג צו רייכטום און גרויסהאַנדל, איז ער קאַרג ביז גאָר און פאַרגינט ניט דער פרוי דעם ביסן אין מויל (די מערערע טיפּן אין ש. מילערס „שמאַלצגרוב"). אויפן בעסטן פאַל לאָזט ער זיין פרוי זיך אויסלעבן אין אַ פלאַכער עולם־הזה, און לעבט זיך מיט איר גייסטיק ניט צונויף. עס ווערט דערביי באַטאָנט און איבער־גע'חזר'ט די אַלטפרענקישע חכמה פון דער מוסר־השכל ליטע־ראַטור, אַז אַ פרוי, וואָס לעכצט נאָך ליבע און קריגט עס ניט ביי איר מאַן, זוכט און געפינט עס אַנדערשוואו.[46]

קריגערייען אין דער משפּחה צוליב כשרות איז אַ ווייט פאַרשפּרייטע מכה אין אַמעריקע. עס איז פון יענעם סאָרט סכסוך, וואָס מאַכט צו נישט דאָס משפּחה־לעבן. דאָס רוב פון אָט די סכסוכים זיינען צווישן עלטערן און קינדער. זעלטן ווען עס געפינט זיך אַזאַ ריס צווישן די עלטערן גופא. די ווירקונג פון דרויסן אויף דעם מאַן און ווייב איז, אמת, פאַרשיידן. „אַזוי

ווי אַמעריקע — דערציילט שלום אַש [47] — האָט געהאַט אַ פּאַר־ציכטנדן עפעקט אויף איר מאַן בערל, געמאַכט אויס אים אין אַ גאַנץ קורצער צייט אַן אַלטן אידן, מיט אַן איינגעהויקערטן רוקן, אַזוי האָט אַמעריקע געווירקט אויף גנענדלען, זיין ווייב, גאָר פּאַרקערט. גנענדל איז אין אַמעריקע אינגער געוואָרן, זי איז דאָ געוואָרן ליבעראַל. אַנשטאָט דעם „צאינה וראינה״, וועלכעס איז געווען איר גייסטיקע שפּייז פון דערהיים — האָט זי דאָ געלעזן אידישע צייטונגען, מיט אַלצדינג זיך אינטערעסירט. די קינדער האָבן זי אָפט מיטגענומען אין אידישן טעאַטער, פון וועלכן זי האָט גרויס הנאה געהאַט, און ליב געהאַט זיך צו פּוצן אין די טעכטערס אויס־געטראָטענע קאַמאַשן אָדער איבערגעמאַכטע קליידלעך... — —
דעם מאַנס לערנען און פרומקייט, וועלכעס איז געווען איר שטאָלץ און איר גליק אין דערהיים — האָט דאָ ביי איר ווייניק ווערט געהאַט, און ווייל די מאַשין האָט אויס בערלען אַזוי פרי געמאַכט אַן אַלטן, איינגעהויקערטן מאַן, האָט ער פאַרלאָרן יעדן חן און אַנזעען אין אירע אויגן. ער האָט געהאַט ביי איר אַ שווער לעבן אויף דער עלטער״. דאָס דערווייטערניש פון די קינדער און דאָס פּאַרפרעמדונג פונם ווייב האָט אריינגעטריבן בערלען אין אַ רעליגיעזער התפעלות. און ווייל זיין פרוי האָט מיטגעהאַלטן, אין מערערע ענינים, מיט די קינדער, „האָט ער ניט געגעסן פון דעם זעלבן ברויט וואָס זיין משפחה. מוצאי־שבת איז ער גע־גאַנגען צו אַ באַקאַנטן אידן, אין אַ אידיש געסל, וועלכער האָנדלט מיט כשרע פוטער און קעז און וועלכן ער האָט געקענט אַלס אַן ערלעכן אידן — ער האָט געדאַוונט מיט אים אין איין שטיבל — און פון דעם האָט ער געלעבט פון איין וואָך צו דער אַנדערער״.[48]

דאָס באַלאַנגען אין אַ יוניאָן, אָדער אין אַ פּאַראיין, איז לויט אַ סך שרייבער, אַ שטער צום שלום־בית. „זייער, זייער אָפט טרעפט— זאָגט ז. ליבין [49] — דאָס ווען אַ מעמבער מאַכט אַ „פּאָינט אָוו אָרדער״ באַגיסט זיך זיין פרוי אין דער זעלבער צייט מיט ביטערע טרערן אין דערהיים... לעבן די טעפלעך, לעבן סינק. — איר פעלט גאָרניט. אַלס באַלעבאָסטע האָט זי כל־טוב, אַ וואָנט מיט טעפלעך און מיט שמאַטעס. אַלס מוטער, האָט זי דריי קינדער.

און אַלס פרוי פּעלט איר אויך וויניק... אָבער דאָך גייט אויס איר האַרץ. עס רייסט זיך צו עפּעס... דאָס איז ווייניק, עס ווילט זיך לעבן. עס ווילט זיך זיין אַ מענטש גלייך מיט אַלעמען״. און דער מאַן איז דעם גאַנצן טאָג אויף דער אַרבעט און לאָזט זי איבער אין אָוונט און גייט אַוועק אויף אַ מיטינג.

שווער איז דאָס לעבן פון אַ פּאַרטיי־מענטשן, וועלכער האָט נישט באַוויזן אריינצוציען די פרוי אין זיינע געזעלשאַפטלעכע טעטיקייטן. „ער האָט געצויגן — דערציילט ש. מילער [50] — די ליאַמקע טאָג נאָך טאָג, אָפּטמאָל נאָך אַרבעטנדיק איבער דער צייט — — ניט איין אָוונט פלעגט טרעפן ווען באַלד נאָך דער אַרבעט פלעגט ער אַוועקפאַלן שלאָפן, ביז סאָניע פלעגט אים ניט קומען אויפוועקן: שטיי אויף שלאָפן! מיד פון עסן, אַרבעטן און שלאָפן, האָט טשערנין געזוכט די געלעגנהייט זיך ארויס־כאַפּן פון הויז, קומען אין געזעלשאַפט, זען מענטשן, רעדן. און כאָטש דאָרטן, אין אָרגאַניזאַציע, האָט אויף אים געוואַרט אַרבעט, איז ער דאָך צופרידן געווען דאָס צו טאָן, וויל ביי דער אַרבעט האָט ער אָפּגערוט, די אַרבעט האָט אים אָפּגעפרישט. די גע־לעגנהייטן זיינען אים אָבער אָנגעקומען צו שווער. פאַרנומען דעם גאַנצן טאָג מיטן קינד, האָט סאָניע געוואָלט האָבן דעם אָוונט פאַר זיך. און האָבן דעם אָוונט פאַר זיך האָט געמיינט, אַז דאַוויד זאָל זיין אין הויז — אָן איר צי מיט איר — דער עיקר: ער זאָל ניט אַוועקגיין״.

שווערער נאָך רופן זיך אָפּ אויפן טעגלעכן לעבן די חלוקי־דעות צווישן דעם מאַן און ווייב, וואָס באַלאַנגען אין פאַרשיידענע לאַגערן פון אַ פּאַרטיי. [51]

די ביטערע לאַגע פונעם אָרימען אַרבעטער, די מאַטערנישן פאַר אַ שטיקל ברויט, דאָס איבעראַרבעטן זיך אינם אַרבעטס־סעזאָן און דאָס ניט האָבן וואו זיך אַהינצוטאָן אין דער סלעק־צייט, צע׳הרג׳ענען זיין מוט, פאַרשפּיצן די נערוון, און ער לאָזט אויס זיין ביטער האַרץ צו דער אומשולדיקער פרוי. עס איז אַן אַלמענטשלעכע, אַלפעלקערשע מכה, מיט וועלכער די אידישע

ליטעראַטור גיט זיך פיל אָפּ, איבערהויפּט ז. ליבין אין זיינע דערציילונגען.

אין קעגנזאַץ צו דער אַלטער אידיש־אַמעריקאַנער בעלע־טריסטיק, ווערט איצט די אַרבעטער־פרוי געמאָלן אין העלע פאַרבן.

ווי האַרציק באַלעבט עס מאָלט, למשל, דוד קעשיר [52] די אַלטעטשקע פרוי, וואָס לאָזט איר אַלטעטשקן שפּעט אין די נעכט אויסרעדן זיין האַרץ, ווען עס קלעפּן זיך איר די אויגן צום שלאָף, ווייל „ער איז אין שאָפּ זאַלבענאַנד יאָרן געשטאַנען און קיינמאָל ניט דעררעדט. בלויז אויפן וואונק. אַ פּרעס מיטן אייזן און אַ ז־זיפּ מיט דער מאַשין".

ווי צרה'דיק דער קריזיס און די דעפּרעסיע זאָלן זיך ניט אָפּרופן אויפן פאַמיליענלעבן, ווען „עס בייטן זיך די יוצרות" און די פרוי ווערט די ברויטגעבערין און דער מאַן די באַלעבאָסטע און מינדעריעריקע קינדער טראָגן דעם יאָך פון פּרנסה און האַלטן אויס די טאַטע־מאַמע, — האָט עס דאָך אַ פּאָזיטיווע ווירקונג אויפן גייסט פון דעם צוזאַמענהאַלט און פאַראייניקונג פון עלטערן מיט קינדער, און פון מאַן און ווייב דער'עיקר'שט.

ליידער האָט די אַמעריקאַנער אידישע בעלעטריסטיק זיך כמעט ווי גאָרניט אָפּגעגעבן מיט לעבן און איבערלעבן פון „דעם הי־געבוירענעם פּאָרפאָלק". די אָפּשפּיגלונג פון דעם לעבן פון די „היגע געבוירענע" געפינט זיך דערווייל בלויז אין דער אַמערי־קאַנער ענגלישער ליטעראַטור, אַ זאַך, וואָס גייט ניט אריין אין דער אַרבעט. די אידישע בעלעטריסטיק אינטערעסירט זיך נאָך דערווייל נאָר מיטן „כלאים", מיט דער צווייאייניקייט וואָס האַלט זיך אין קאָנפליקט, — די „הי און דאָרט" געבוירענע.

עלטערן און קינדער

„דאָ איז די אַלטע מעשה מיט דער הון, וואָס איז אויסגע־זעסן קינדער אויף קאַטשקענע אייער. אַ טראַגעדיע! — דער־ציילט אַב. קאַהאַן [53] — כמעט אין יעדן שטוב אין אידישן קוואַר־טאַל איז זי דאָ — צוויי וועלטן אָפּגעטיילט מיט אַ גרויסן ים,

אַ באָרדיטשעוו מיט אַ ניו יאָרק אין איין שטוב". די שאַרפקייט פון יענע בייזע טראַגעדיעס איז שוין אָן שום ספק אָפּגעטעמפּט, דער גרויסער ים האָט אַ היפּש ביסל פאַרשווענקט די מחיצה פון צווישן די צוויי צעקריגטע וועלטן און זיי קומען זיך צונויף און מאַכען צווישן זיך שלום. דער ווייַ און אויסגעשריי פון יענע ביטערע יאָרן דערטראָגט זיך נאָך דאָ און דאָרט אין לעבן און אין דער ליטעראַטור.

ניט געוואָלט האָט דער אידישער פּיאָנער זיך אָפּרייסן פון דער היים און פון זיין ווייב און הויזגעזינט. ער האָט געאַרבעט אויף דער ניי־מאַשין ביי זיך אין הויז. דאָס ווייב האָט אים מיט־געהאָלפן און אָנגעפירט דאָס באַלעבאַטישקייט און באַדינט אַ פּאָר קוואַרטיראַנטן. זיי האָבן זיך מיט גרויסע שוועריקייטן אויסגע־שלאָגן זייער אָרים אויסקומעניש און אַכטונג געגעבן אויף די קינדער. זיינען אָנגעקומען שווערערע צייטן. דער אימיגראַציע שטראָם האָט זיך פון יאָר צו יאָר צעפלאָסן. און וואָס גרעסער עס איז געוואָרן די שפע אין „הענט", אַלץ שטאַרקער איז געוואָרן די עקספּלואַטאַציע. עס האָט זיך מער ניט געלוינט די שאָפּ בעלי־בתים צו פאַרגלויבן די אַרבעט צום אַרבעטער אַהיים. דער פאָטער האָט געמוזט פאַרלאָזן דאָס הויז, גיין אַרבעטן ביי יענעם. ער האָט אָבער ניט אויסגעאַרבעט די אייגענע שכירות, ווי פריער. אין שאָפּ קען מען אַזויפיל שטונדן ווי אינדערהיים ניט אריינ־אַרבעטן. פון דער קוואַרטיראַנטן־ברכה האָט זיך אויסגעלאָזט אַ קללה אין יענע אַרבעטסלאָזע יאָרן. איז שוין אויך די מוטער ארויסגעשטופּט געוואָרן פון דער היים. זי האָט אָנגעהויבן פּעדלען אין גאַס און מיט זיך מיטגעשלעפּט דאָס קליינוואַרג:

„דאָרט גייט אַ פרוי פּעדלען מיט אַ קינד אויפן האַנט
און אַלער־פרי קלאַפּט זי שוין די טירן,
דאָס צווייטע — פאַרן קלייד, איר ביזנעס איז באַקאַנט". [54]

עס האָט צוערשט אויסגעקוקט לעכערלעך די אידענע אין איר נייער ראָלע, אין קאָנקורירן אַף דער גאַס מיטן מאַנסביל. די כל־ישראל־פּרעסע האָט זיך צוערשט צע'חוזק'ט [55] און זיך

דערנאָכדעם גענומען ערנסט אויפקלערן דעם עולם [56]: „די פליכט איז אפן מאַן זיין פרוי צו ערנערן, לאָזט אייך פון די אַמעריקאַנער באַלערן, עס גיבט קיין פרוי ביי די „בייע גויים“ וואָס זאָלן גייען שאַכערן און מאַכערן אַ לעבן. „צופיה הליכת ביתה“ דאָס איז אייך געגעבן, זאָגסט איז אין הויז, זאָל מען עס זייען אויף רשעים. צוליב די פּאָר דאָלער יאָר איין און יאָר אויס, וואָס ווערט פון אייערע קינדער אין הויז? פאַר אונז, אידן, — אַ חילול השם, אַ „זי“ פּעדלט! — —

שמאָל און ענג און פאַר׳עיפּוש׳ט זיינען דאַן געווען די מערסטע שעפּער, וואו מע האָט פאַרשקלאַפט פערצן שעה אין טאָג די אימיגראַנטישע עדה — דערציילט אַן אָפיציעלער באַריכט פון דער רעגירונג [57] — און אין ענג פאַרוואַנצטע אויבערשטיבלעך און אַן זון און אין לופטלאָזע קעלערס האָט מען זיי באַזעצט. „דער שאָפּ, דער טאָפּ-פלאָר, אוי אַ קלעגלעכע פּאָר“. [58] די מערערע לידער פון דוד עדלשטאַט, מאָריס ראָזענפעלד און אברהם גאָלדפאַדן אין די אַכציקער יאָרן, און די לידער און דערציילונגען פון אליקום צונזער, ל. לאַנדוי (א. וואָהלינער), ש. דאָלינסקי, מ. שמואלזאָן און ז. ליבין (ישעיה הורעוויץ) אין די ניינציקער יאָרן, זיינען פול מיט טרויעריקע באשרייבונגען פון יענע „פינצטערע לעכער“, וואו „איר מאַן איז יונגערהייט געשטאָרבן און פון אים האָט זי אַצינד די שווינדזוכט אין איר ברוסט פאַרבאָרגן, אַ ירושה פאַר איר קינד“. [59]

די „פּראָלעטאַרישע קרענק“, וואָס האָט זיך צעוועלטיקט אין יענע וויסטע חדרימלעך, האָט באַצוואונגען די מוטער ארויסצושטופן די קינדער אין גאַס. די גאַס איז דעמאָלט געוואָרן דער רו-פּלאַץ פאַר די קינדער פון כל׳ערליי פעלקער און ראַסן. דאָס גיין אין פּאַבליק-סקול איז נאָך דעמאָלט געווען פון די חובות וועלכע מע האָט געקענט פאַרקוקן, און די עלטערן צו אַכטונג געבן אַף זיי זיינען דאָך מיט זיי ניט געווען, האָבן זיי זיך געלאָזט וואוילגיין. פון זיי איז דאָס נאָכדעם ארויסגעקומען מויש און זיינע חברים, וועגן וועמען חבר-פּאָוער (גרשון איינבינדער) דערציילט [60]: „עס פרעגט ניט שמערל ביי זיין זון, צי ער וועט זאָגן

נאָך אים קדיש? וואָס ווייסט ער פון קדיש? וואָס ווייסט ער פון אַ טאַטן? ווען שמערלס טאַטע האָט געדאַרפט שטאַרבן און ער האָט אים גערופן, אים שמערלען, דעם עלטסטן זון, צו זיין קראַנקן בעט, איז ער כאָטש געווען אַ זון מיט דעם געשטאַלט פון דעם אַוועקגייענדיקן טאַטן. ער האָט גערעדט זיין טאַטנס לשון. ער האָט פאַרמאָגט די ענלעכקייט אין די אויגן, אין די ברעמען. דאָ גייט אַוועק אַ טאַטע און עס בלייבט אין זון גאָרניט פון טאַטן. דאָס לשון איז פרעמד, אין די אויגן רויקייט, אין די פּלייצעס פינצטערע עקשנות. אַ קלינטאָן־סטריט זון".

די נויט און הונגער ראַנגלענישן אָן אַן אויסזיכט אויף עטוואָס בעסער, האָבן געמאַכט, אַז מע זאָל ארויפציען אויפן קינד דעם עול פון פּרנסה. די קינדערשע פאַרדינסטן האָבן געבראַכט צו טרויעריקע רעזולטאַטן. דאָס קינד איז געוואָרן זעלבסטשטענדיק צו־פרי, האָט זיך אויפגעהאָדעוועט אף דער גאַס און זיך ביסלעכווייז אָפּגעפרעמדט פון די עלטערן. די עלטערן זיינען געווען פאַרהאַוועט טאָג און נאַכט און זיך דערפילט דערשלאָגן. זיי האָבן קיין צייט ניט געהאַט זיך צו אַמעריקאַניזירן. און דער אָפּגרונט צווישן זיי און די קינדער איז געוואָרן גרויס.

אַ קליינער טייל אידישע פּיאָנערן האָט זיך דאַן, אין מינוטן פון שרעקלעכן יאוש, געטרייסט:[61] „און וואָס איז אַז מיין גאַנצער אַמאָליקער לעבן און דאָס לעבן פון מיינסגלייכן וועט דיר תמיד אויסקוקן ווי דאָס לעבן פון עפּעס אַ ווייטן, ווילדן שבט? אָבער אַ לאַנד וועסטו דאָך האָבן, וואו דו וועסט קענען אַרבעטן און לעבן רואיק. און פאַר דיין פרוי וועט די פרייד זיין אַ נאַטירלעכע און געוויינלעכע זאַך און זי וועט פון דעם ניט משוגע ווערן. און דיינע זין וועלן זיך אין זוניקן טאָג ניט שוואַרצן אינם זומער בלוי אַף ערגעץ אַ קברים־באַרג, מיט ריטשקעלעך בלוט, וואָס טריפן ארונטער פון זיינע העלדזער". אָבער די טרייסט פון רעטן דעם גוף און ניט דעם גייסט, אַזי פאַר די מערערע אידישע רעליגיעזע פּיאָנערן אַ קנאַפּע טרייסט געווען. ווי מורא'דיק שווער עס פילט דאָס ה. לייוויקס אַ העלד. „דאָס גאַנצע הויז איז פול

מיט שנאה פון אַט דעם אינגל, — דערציילט ער, [62] — אַפילו די וועגט. — — ווי נאָר ער טרעט אַריבער די שוועל, איז אַזוי ווי ער וואָלט די גאַנצע וועלט מיטגעבראַכט מיט זיך און ארויפ־געשליידערט אויף מיר... איך האָב שוין לאַנג אָפּגעמאַכט ביי זיך: איך מיש זיך ניט. טו, לעב פאַר זיך, ווי דו ווילסט אַליין. איך זע דאָך: דאָ איז ער דער דעה־זאָגער. אָבער פאַר אים איז דאָס וויניק: ער וויל אַלץ, וואָס עס איז ביז אים געווען, אַראָפּ־שניידן... אָט אַזוי פון זיך אַליין ארויסגעשפּראָצט, „ארויסגע־וואַקסן"... „דו פאַרשטייסט — טענה'ט ער צו אָט דעם זון — האָסט מיך אינגאַנצן פאַרלייקנט, אָפּגעווישט"...

די האַרטע ווירקלעכקייט, וועלכע האָט זיך אַנטקעגנגעשטעלט דעם גאַנצן אידישן לעבנס נוסח, האָט דאָך די רעליגיעזע טאַטע־מאַמע ניט אָפּגעשראָקן. ווי גרויס עס איז ניט געוואָרן זייער יאוש איבער זייערע קינדערס אָפּפרעמדן זיך פון זיי, אַלץ גרעסער אַלץ שטאַרקער איז געוואָרן דער קאַמף זיי צו רעטן. און די צייט האָט מיטגעהאָלפן. די עקאָנאָמישע לאַגע האָט זיך פאַרבעסערט, האָט זיך די פרוי צוריקגעקערט אין הויז און געוואָרן אַ מאַמע צו אירע קינדער. לערנען אין פּאַבליק סקול איז געוואָרן אַ מוז־זאַך, האָט מען דאָס קינד צוגענומען העכער אַ האַלבן טאָג פון גאַס און דאָס דיסציפּלינירט. דאָס לאַנדגעזעץ האָט פאַרבאָטן קינדער פאַרדינסטן, און די קינדער האָבן געמוזט אָנקומען צו זייערע עלטערן און אויספאָלגן זייערע געבאָטן. און כדי ניט איבער־צולאָזן דאָס קינד אונטער דער פולער השפּעה פון דער וועלט־לעכער שול און פון דער גאַס און פון דער סביבה, האָבן זיי אים אַוועקגעשיקט אויף אַ פּאָר שטונדן אין טאָג אין אַ תלמוד־תורה, צי אין אַ ישיבה.

קיין עכט אידישע רעליגיעזע דערציאונג איז זיי דאָ ניט גע־לונגען צו שאַפן. די ווירקונג פון דער פרייער גאַס און פון דער פרייער סביבה האָבן זיי דאָך ניט געקענט אויסמיידן. „אַז דער יונג קערט אום זיך (פון דער גאַס) נאָך אַ קריג אין שטוב אריין — דערציילט י. י. שוואַרץ [63] — איז ער צעפלאַמט, פאַרשוואַרצט, פאַרשמירט און רויט. און הונגעריק — ווי עשו אין זיין צייט.

דאָס האָט ניט קיין געדולד דאָס ברויט צו שניידן, דאָס קנייפּט פון גאַנצן ברויט און שטופּט אין מויל, — היינט גיי דערמאָן אים דאָ פון זאָגן ברכה". און וואָס העלפט פאַרווערן די קינדער צו אַרבעטן אום שבת, ווען „שבת קריגן מענטשן זייערע שכירות",[64] און מען זאָגט זיי אינגאַנצן אָפּ פון דער אַרבעט, ווען זיי קומען דעם טאָג ניט אַרבעטן אין פאַבריק". [65] די אַלטעטשקע אידענע אין שלום אַשס אַ באַשרייבונג,[66] וועלכע האָט פאַרשלאָסן די טיר, גענומען דאָס וואַלגערהאָלץ אין איין האַנט און די צאינה וראינה אין דער צווייטער האַנט און אַוועקגעשטעלט זיך ביי דער טיר און ניט געלאָזט דעם זון ארויסגיין שבת אַרבעטן אין שאַפּ, ווייל „איך וויל ניט אַזאַ פרנסה, וואָס קומט פון חזיר — פון מחלל שבת זיין", צי אַפּאַטאָשוס אַ העלד, וואָס מע האָט פאַר אים מיטן אינגל שבת געגרייט אַ באַזונדער טיש און „די מוטער מיטן מיידל האָבן געגעסן אין קיך",[67] — האָט סוף כל סוף פאַרפירט דאָס קינד אין פאַרקערטע דרכים. האָבן דערפאַר דאָס רוב רעליגיעזע עלטערן געהאַלטן שטיל און קאַלט דעם קאָפּ אויף די פּלייצעס און געזען אָנגיין מיט די קינדער בעסער מיט גוטן, ווי מיט בייזן. זיי האָבן פול מיט ווייטיק פאַרקוקט און זיי טאָלערירט ביז גאָר. און עס האָט זיך אַנטוויקלט אַ פאַרשטענדעניש צווישן טאַטע־מאַמע און קינד.

אינאיינעם מיט די רעליגיעז אָרטאָדאָקסישע עלטערן געפינען זיך אַ סך טאַטע־מאַמע, וואָס קומען נעבעך אָפּ פאַר די זינד פון די קינדער... זיי זיינען דאָ פרימער געוואָרן, ווי ל. קאָברין זאָגט אין איינע פון זיינע דערציילונגען, ווייל זייערע קינדער ווערן גויאישער. זיי זיינען דאָס מערסטן פונם טיפּ פאָטער אין ל. שאַפּיראָס „אַמעריקאַנער שד",[68] וועלכער „האָט געטראָגן אַ האַרטן קאַפּעליוש און פון צייט צו צייט האָט ער זיך מיט אים געפאָכעט (ביים עסן), כלומרשט פון דער היץ, און געהאַט אַ זינדיקע הנאה: גילוי ראש". זיי לעבן אָפּן חשבון פון די קינדער, און זוכן זיך ביי זיי איינקויפן אין דרך־ארץ.

די מחלוקת'ן צווישן די רעליגיעזע טאַטע־מאַמע און זייערע ראַדיקאַלע קינדער אין צייט פון אַ אידישן יום־טוב, זיינען איצט

כמעט ווי פאַרשוואונדן. די קינדער זעען צו די נויט און מאַטער־ניש פון זייערע עלטערן און ווילן זיי ניט פאַרשאַפן קיין עגמת נפש.[69]

אין גרונטגעזעץ פון מל זיין אַ קינד גייען די טאַטע־מאַמע אין קאַמף מיט זייערע ראַדיקאַלע קינדער אויף טויט און לעבן ממש. מע איז מל דאָס אייניקל אַן די עלטערנס וויסן.[70]

ווי וויט די קינדער ווערן ניט אָפּגעפרעמדט פון די אָרטאָ־דאָקסישע עלטערן, זאָגן זיך דאָ פון זיי די עלטערן ניט אָפּ. מע צעקריגט זיך און מע בעט זיך איבער און מע רוגז'ט זיך ווידער אָן און מע מאַכט שלום. אַנדערש איז, ווען דאָס קינד איז ארויס לתרבות רעה, איז געוואָרן סאָציאַליסטיש, צי קאָמוניסטיש גע־שטימט. אַ באַוואוסטזיניקער אַפּיקורס איז ביי זיי ערגער ווי אַ משומד און מע האָט מיט אים קיין משא ומתן.[71]

אין קעגנזאַץ צו די רעליגיעזע עלטערן, וואָס זייערע רעוואָ־לוציאָנערע קינדער צעשיידן זיך פון זיי בלויז אידייאיש און האָבן פאַר זיי גרויס דרך־ארץ,[72] פאַרלאָזט דאָס סאָציאַליסטישע קינד די „אַלרייטניקישע" טאַטע־מאַמע אַן אַ טראָפּן מיטגעפיל. לייב סאָב־רין מאָלט אין דער דערציילונג „אין קלעם" אַ טאָכטער אַזאַ, וואָס פיקעט מיט די אַרבעטער איר פאָטערס שאָפּ.[73]

עס האָט דאָ יאָרנלאַנג אַנגעהאַלטן אַ קאָנפליקט צווישן די רעוואָלוציאָנערע טאַטע־מאַמע און זייערע אַמעריקאַנער געבוירענע קינדער. די עלטערן האָבן זיך ניט געקענט צוגעוואוינען צו דער זאָרגלאָזיקייט פון דעם אַמעריקאַנער קינד. „הירשל שפּילט שוין באָל, מאַרבלס, הוקי, הופּ — — מעלה־גרה'ט גאָם. טאַטע־מאַמע זאָגט: הירשל וואַקסט אַ באָם".[74] מאָריס ווינטשעווסקי איז, אַגב, געווען דער ערשטער, וואָס איז ארויס קעגן דער „בת־יענה", וואָס לאָזט ניט דאָס קינד הנאה האָבן פון דער עולם־הזה. ער לאָזט די קינדער זינגען אין כאָר: „אונז אַרט די פאַבריק ניט היינט, מיר זוכן קיין גליק ניט היינט, מיר קוקן ניט וויט. איצט ווילן מיר הוליענען, זיך יאָגן און קוליענען, פאַרברענגען די צייט". ביים שפּיל ערשט וועלן זיי זיך צוגרייטן „צום פאָלק צו געזעלן זיך, אַלס מענער, צו שטעלן זיך" פאַר אַ רעוואָלוציאָנערן אמת.[75]

די אָרימע האַרעפּאַשנע טאַטע־מאַמע, וועלכע האָבן ניט גע־קענט קומען צו קיין בילדונג אין דער אַלטער היים צוליב די נויט און אָרימקייט און אַנטיאידישע געזעצן, האָבן געלעכצט צו פאַר־ריכטן דעם פעלער אין באַצוג צו זייערע קינדער. „טשאַרליס פאָטער — דערציילט ז. ליבין [76] — איז אַן אַרבעטער, אַ פּשוטער שאַפּ־אַרבעטער, און זיין זונס שטודירן קאָסט אָפּ אַ פאַרמעגן". מורא'דיק שווער קומט דאָס אָן דעם אָרימען פאָטער, און ער טראַכט אַפילו ניט, אַז דער זון זאָל עס אים ווען־עס־איז אָפּצאָלן, ווייל „ווער דאַרף זיינע — — ווער וויל פון אים עפּעס! איך וויל נאָר, אַז ער זאָל זיין אַ שטיקל מענטש, ער זאָל נישט דאַרפן אין שאַפּ אַנקומען. וועל איך וויסן, אַז ער איז געקומען כאָטש צו אַ שטיקל תכלית, וועל איך קענען רואיק די אויגן צומאַכן". אַרבעטנדיק שווער און ביטער פאַרן פאַרהאָפטן נחת פונם קינד, האָבן די עלטערן קיין צייט ניט געהאַט זיך אָפּצוגעבן מיט זיך און זיך קנאַפּ־וואָס אויסגעגרינט, און זיך ניט אויסגעלערנט די לאַנדסשפּראַך. דער ריס צווישן זיי און די געבילדעטע קינדער ווערט אומפאַרמיידלעך גרויס. י. אָפּאַטאָשו האָט די טעמע באַ־אַרבעט אין זיין דערציילונג „לוסי לי". [77]

די אידישע קינדערשול ברענגט וויכטיקע רעזולטאַטן און דערנענטערט דאָס קינד צו טאַטע־מאַמע. איזי קאַצאָפּס טאָכ־טער — דערציילט ש. מילער [78] — איז געגאַנגען אין אַ אידישער שול און זיך אויסגעלערנט לייענען. האָט זי מיט זיך מיטגע־בראַכט פון דער שול שלום־עליכמס „טעפּל". „דאָס איז אפשר געווען דער ערשטער בוך נאָכן סידור און חומש, וואָס ישראל האָט געלייענט, ער איז אָבער ניט געווען דער לעצטער". צוזעענדיק דעם טאַטנס הנאה האָט זי אים אָנגעהויבן ברענגען פון דער ביב־ליאָטעק אידישע ביכער. און „עס האָט זיך ניט איינמאָל געמאַכט, דאָס גייענדיק אין ביבליאָטעק זאָל ער איר האָבן נאָכגעשריען: פאַרגעס ניט צו נעמען פאַר מיר אַ ביכל — — אַביסל איז דאָס אים אָנגעקומען שווערלעך. עס איז דאָ אַזויפיל ביכער, הייגט גיי ווייס וואָס צו נעמען. אָבער אויך דאָ האָט אים לילי אומ־

דירעקט ארויסגעהאָלפן". זי איז געוואָרן די דערציערין פון איר פאָטער.

אַחוץ דער ספּעציפיש אידישער עלטערן און קינדער פּראָבלעם, איז גאַנץ רייך די אידישע ליטעראַטור, ווי דאָס אַמעריקאַנער אידישע לעבן, מיט די אַלגעמיינע, אַלמענטשלעכע עלטערן און קינדער פּראָבלעמען, וועלכע געפינען זייער אויסדרוק אין דער פאָלקס־חכמה, אין פאָלקסוואָרט. ליידער ווערן דאָס רוב אָט די אַלע פּראָבלעמען בארירט אין דער ליטעראַטור כמעט בלויז אין שייכות צום אַלרייטנישן עולם.

דער שטילער אַנטיסעמיטיזם אין לאַנד פאַרשאַפט דאָ און דאָרט די באציאונגען צווישן די עלטערן און די קינדער. „שולמאַן איז ביסלעכווייז געוואָרן אַ מענטש אָן אַ באַשעפטיקונג — דערציילט ז. ליבין[79] — זיין אייגענע סטאָר האָט אים דרויסן ארויסגעשטופּט. די סטאָר האָט זיך געפונען אין אַ שיינער, אין אַ קריסטלעכער געגנט. אַ אידן האָט מען אין דער דאָזיקער געגנט נים איבעריק געגליכן". האָבן זיינע אַמעריקאַנער געבאָרענע צוויי מיידלעך איינגעזען, אַז „זייער פאָטער, דער אידיש אויסקוקנדיקער שולמאַן, איז געווען אַ שטערונג פאַרן געשעפט" און דאָס איבערגענומען אין זייער רשות. און דער פאָטער איז געוואָרן אויס ברויטגעבער און אויס דעה זאָגער און זיך געפילט ווי אויסגעשפּילט.

די שווערע צייטן פון קריזיס און די דעפּרעסיע רופן זיך אָפּ צו גוטן אויף דער דערנעענטערונג פון די עלטערן מיט די קינדער. ז. ליבין[80] און ברוך גלאַזמאַן[81] גיבן זיך אָפּ מיט דער פראַגע.

די משפּחה

„די אידישע פאַמיליע האָט אויסגעטראָגן אף אירע פּלייצעס די גרויסע אימיגראַציע קיין אַמעריקע, זי האָט ארויסגעטראָגן דעם גרעסטן טייל פון דעם אידישן פאָלק אויסער אַמעריקע פון די גרעסטע געפאַרן, זי טראָגט איצט אויך ארויס פון אונטערגאַנגגעפאַר די אידישע ישובים אין אייראָפּע, דזשאָינט און אַלע אַנדערע הילף אָרגאַניזאַציעס זיינען די קלענסטע געבער אין פאַר־

גלייך מיט דער אידישער פאַמיליע״, — אַזוי דערקלערט אַ ליטע־ראַרישער פאָרשער, דר. א. מוקדוני.[82] און עס איז אַ ווייט באַ־רעכטיקטער אמת.

וויל אָבער דער אַמעריקאַנער אידישער שרייבער עטוואָס מער פון דער משפחה, ווי אַ מאַטעריעלע הילף. ער געדענקט איר אַנגענעמענעם לעבנס־שטייגער, איר גייסטיקע טראַדיציע, איר האַרמאָנישקייט, ווען פריינטשאַפט און גוטברודערשאַפט האָבן ניט דערגרייכט בלויז צו דער קעשענע, נאָר צו דער הויך און טיפענישן פון דער נשמה. און ער מיידט עפּעס אויס וועגן איר צו שרייבן. עס גלוסט זיך אים ניט צו באַרירן די אַנגעווייטיקטע פראַגע אין שווערע צייטן. דרייט ער זיך ארום דער טאַטע־מאַמע־קינדער פּראָבלעם און פאַרשוויגט די אַנדערע.

דער פאַקט, וואָס די פאַמיליע האָט פינאַנסירט די אימיגראַציע, האָט פאַראורזאַכט אינערלעכע רייסערייען. ניט בלויז האָט אַן „אַלרייטניק״ ווי אַן „אַנקל מאָזעס״ [83] אויסגענוצט און פארשקלאַפט זיינע קרובים, נאָר יעדער „אָראָפּברענגער״ מיינט, אַז עס קומט אים דערפאַר ש״י עולמות.[84] די טענות און מענות צו אַמעריקע פון דעם ניי־געקומענעם ווירקן אויך שלעכט אויפן אָראָפּברענגער.[85]

דאָס ניט צופרידנשטעלן זיך פון דעם ניי־געקומענעם און דאָס ניט בכח זיין אים ארויסהעלפן אין די „גרינע יאָרן״, און דער „לעכערדיקער זאַק״ פון דער אַלטער היים, וועלכן מע קאָן קיינמאָל ניט אָנפילן, האָט דאָ אָפּגעשוואַכט די משפחה.

דער ווערט פון „געלט־יחסן״ איז געשטיגן אין די פּאָגראָם יאָרן, און דער בכבוד׳יקער איד איז ווי פאַרקוקט געוואָרן אין די גזרות־רעות׳דיקע צייטן.

ווערסטו דאָ, אין פרייען לאַנד, אַ מיטגליד פון אַ משפחה, פאַרלירסטו דעם אייגענעם „איך״... „איך מיינט — רעדט אַ גרינער אויס דאָס האַרץ פאַר י. ד. בערקאָוויטש [86] — איך האָב אויף זיך נאָר איין שוואָגער זאָוויל ? מיין שוואָגער זאָוויל האָט דאָ ביי זיך דריי קינדער, צוויי מיידלעך מיט אַ בחורל — —

גיבן זיי מיר אויך אָפּטמאָל אַן עצה". די טעמע איז סימבאָליש באַרירט אין ה. לייוויקס דראַמע „באַנקראָט".

די משפּחה איז ווייט ניט די זעלבע וואָס זי איז געווען, און אַ משפּחה צו אַ משפּחה איז ניט גלייך. עס איז ניטאָ די ענלעכ־קייט און די אייגנאַרטיקייט פון אַמאָל. די משפּחה איז דאָ איצט אין אַ צושטאַנד פון בוי און איבערבוי. עטוואָס איז אין איר ענלעך צו אַ צונויפשמעלץ פון שבטים אין די פּאַרהיסטאָרישע צייטן. אַ געמיש פון פּנימער, אַ צעמיש פון דיאַלעקטן, און צומאָל אויך פון שפּראַכן. אַנדערע וועלטאַנשויאונגען, אַנדערע אינטערעסן, וועלכע האַלטן אין איין אויסגלידערן און איבער־גלידערן דעם געביטענעם פּרצוף. דער פּוילישער איד איז זיך דאָ מתחתן מיט אַ תּימנ'ער, דער ליטוואַק מיט אַ גאַליציאַנער, אַ חסיד מיט אַ מתנגד, אַ דאַווענער לויט „נוסח אַשכּנז" מיט איינעם וואָס דאַוונט אַף „נוסח ספרד", ניט זעלטן אויך — אַ שול־איד מיט אַ „יאַהודי", אַ ציוניסט מיט אַ סאָציאַליסט, און נגיד מיט קבצן, און „גרין" מיט „געל", און איינער נאַשט און שטעקט אַן דעם צווייטן, און איינער ווירקט און ווערט באַווירקט פון אַנדערן, און עס איז אַ צונויפגעשטוקעוועטע דערווייל, פאַר־לאַטעטע, משפּחה'שאַפט, וואָס האַלט זיך דאָ, ווי דאָס גאַנצע אידישע לעבן, אין אַ שמעלצטאָפּ, און באַקומט איר אייגנאַרטיקן אויסזען. און דער אידישער שרייבער באַמיט זיך קוים און דרינגט ניט אריין אינם פּלאָנטער. ער כאַפּט דאָ און דאָרטן אויף אַן איינציק בילד, פאַרצייכנט אַ כאַראַקטעריסטישן שטריך, אַן אינ־טערעסאַנטן עפּיזאָד, נאָר צום אינערלעכן תּוך און מהות פון דעם משפּחה־לעבן איז ער ניט דערגאַנגען.

אָנווייזונגען:

1. די אימיגראַנטן, ניו יאָרק, 1909. ז. 244.
2. דער ציוניסט.—„געקליבענע סקיצן (באַנד 2), ניו יאָרק (1907), ז. 121.
3. Felix M. Warburg: The Jew in Social Life, Then and Now.—Judaian addresses selected, vol. IV. New York, 1933, p. 122.

4) דר. ב. האָפמאַן (צבִיון): פופציק יאָר קלאָוקמאַכער יוניאָן. ניו יאָרק, 1936, ז. 17—18.

5. די ערשטע אידישע אימיגראַציע פון די מזרח-אייראָפּעאישע לענדער קיין אַמעריקע (די אַזוי גערופענע „קליינע אימיגראַציע") האָט זיך אָנגעהויבן אין די זיבעציקער יאָרן. די אימיגרירטע אידישע פרויען האָבן זיך דאָן אין קיין פאַל ניט געקענט אייננאָרדנען. און ווייל די „קאַלוואַריער דייטשקעס" האָבן זיך פון זיי דערווייטערט, האָבן זיי זיך, צוליב די אינדוסטריעלע באַקוועמלאַכקייטן אין לאַנד, ניט געוואוסט פשוט וואו זיך אַהינצוטאָן. אַ גליק, וואָס עס איז געשאַפן געוואָרן אין 1800 דער „נשי שבטי ישראל פאַראיין", וועגן וועלכן מיר געפינען אַ מודעה'לע אין „די יודישע גאַזעטין", אָקטאָבער 8, 1880, נומ. 39:

„נשי שבטי ישראל פעראיין

וויר מאַכן בעקאַנט דאס וויר האָבן איין פעראיין געגרינדעט מיט דעם נאָמען „נשי שבטי ישראל". וויר האָבען זאנטאג אבענדס דעם 3 אָקטאָבער דעם ערשטען פאַרזאַמלונג אָבגעהאַלטען פיר דעם ערשטען מאל מיט 30 מעמבערינס.

דער ערשטער צוועק דאפאָן איזט פיר תכשיטים אויף די ספרי תורות פאן די חברת שבטי ישראל וואלקאווישק, א ו נ ד ד א נ ן ו ו י ר ד ע ס א ו י ף א ן א נ ד ע ר ע ן צ ו ו ע ק פערוואַנדעט ווערדען. וויר מיטטען יעדען ערשטען זונטאג אין מאָנהייט אום האלב נאך זיבען אוהר אבענדס.

וועלכע פרויא עס פארלאַנגט זיך אַנצושליסן צו דעם פעראיין ווירד געפעליגסט בעזוכען אונזער מיטינג רום, אין שוהל 48 לודלאָוו סט. איינקונפטס געלד קאָסטעט נור 50 סענט. אונזערע פאָלגענדע באאמטע זינד" — —

ווען עס האָט זיך אָנגעהויבן, סוף 1881, די אינטענסיווע אימי-גראַציע זענען זיי דאָ ממש געווען ד י ז י י ל ן פ ו ן ת ו י ז און געדינט אלס וועגווייזעריננס צו די קומענדיקע אימיגראַנטקעס. זיי זענען געווען די ערשטע צו איינפירן „באַצאָלטע קעסט".

6. חאַציקעל אַלליין: אַמעריקאַניזירט זיך — עס איזט שאָן צייט! — דאָס פסח בלאַטט (יודישע גאַזעטען, נו. 15). ניו יאָרק, 1884, ז. 3.

7. אַנאָנים: דער אונגאַרישער איד אונד דער פּאָלאַק. דאָרט.

8. די נשמת יתרה און פעננז'ס חתנים. ניו יאָרק, 1913, ז. 111.

9. רחלע די שטומע — ערציילונגען, ניו יאָרק, 1903. און אין „די אימיגראַנטן" און אין פיל אַנדערע דערציילונגען.

10. די געבראָכענע הערצער, דראַמע אין פיר אַקטן. וואַרשאַ, 1912, ז. 16—17.

11. אָרע די באָרד, ראָמאַן... ניו יאָרק, 1918, ז. 143—144.

12. ח. רויזענבלאַט: ליום. לאָס-אַנגעלעס, קאַל., 1935,

13. С. М. Гинзбург и П. С. Марек: Есрейские народныя песни в России, С. П. Б., 1901, № 238, p. 195.

14. טוביה חייקל שלים-מזל. ניו יאָרק (דאַטע ניט אָנגעגעבן), ז. 12.

15. אַ נדבה גיב מיר, — קאַפּלאַן: געטאָ קלאַנגען, ז. 36—37.

16. ניו יאָרק (היברו פּאָבלישינג קאָ.), 1934.

17. און ער האָט ווידער געשמייכלט,—ל. קאָברינס דערציילונגען. ניו יאָרק, 1903. דאַק—ל. שאַפּיראָ, ניו-יאָרקיש. ניו יאָרק, יאָר ניט אָנגעגעבן.

18. סטודיאָ, 3, נ״י, 1935, ז. 282—283, 298—303.

19. יעדער מיט זיין גאָט,—דראַמען, ניו יאָרק, 1918, ז. 88.

20. די ערוואַכונג, ראָמאַן. ניו יאָרק, 1920, ז. 7.

21. דאָרט. ז. 156.

22. י. אָפּאָטאָשו: די טענצערין (געזאַמלטע ווערק, 11). ווילנע, 1930, ז. 324.

23. ביים שוועל, דערציילונג,—די צוקונפט, 1934, נומ. 6, ז. 312.

24. אַן אַמעריקאַנערין,—י. אָפּאָטאָשו: מי און פּורעם (געזאַמלטע ווערק, 14). ווילנע, 1936, ז. 200—205.

25. אַ פּרעמיע,—„אידישע פרויענוועלט", קראָקאָ, 1902, נומ. 1, ז. 6.

26. מיכל קאָהן: פראַגן צו דיסקוטירן,—„פרייע ארבייטער שטי-מע", ניו יאָרק און פילאַדעלפיע, 1902, באַנד 4, נומ. (160)6.

27. פּאָרקאַסס—צו דער פראַגע פרייע הייראַט,—דאָרט, 1890, נו. 26.

28. אַף ווייטע וועגן, ראָמאַן... אין דריי ביכער. ניו יאָרק, (1923).

29. דאָס טענעמענטהויז, טיר נו. 2,—פון אַ ליטוויש שטעטל ביזן טענעמענטהויז. ניו יאָרק, 1918, ז. 271—272.

30. פּראָסטע מענטשן,—די צוקונפט, 1928, ז. 54.

31. אָרע די באָרד, ז. 253—257.

32. פּראָסטע מענטשן,—די צוקונפט, 1928, ז. 284.

33. אידישע מנהגים, דראַמע אין דריי אַקטן, די צוקונפט, 1926, ז. 10—19.

34. פאַרלאַג „גרינע ביימעלעך". ווילנע, 1938, ז. 48—52.

35. על נשואי התערובת, דפים מעזבונו... של ראבוי, נערכו ע״י דר. מ. ז. רייזין—„רמה", ניו יאָרק, 1938, ברך ב׳, נו. 9, ז. 347—352.

36. אַן איטאַליענער,—אַרום די חורבות (געזאַמלטע ווערק), ווילנע, 1925, ז. 92—95.

37. הער גאָלדבערג,—אין דער ווייטער וועלט (ניו יאָרק, 1918), ז. 86.

38. קענטאָקי, ניו יאָרק, 1936, ז. 124—126.

39. דאָרט, ז. 143—144.

40. מאַדאַם מאַרקיז,—ראַסע, לינטשעריי און אַנדערע דערציילונגען. ווארשא, 1923, ז. 58—63.

41. ברוך דין אמת,—ל. קאַברינס ערציילונגען, ז. 53.

42. אין אַ סאַלון (איינאַקטער), די צוקונפט, 1922, ז. 157—161.

43. מיר איז בלויז באַקאַנט י. אַפּאַטאָשו'ס דערציילונג „אַ גר"—לינטשעריי... (געזאמלטע ווערק, 5). ווילנע, 1927, ז. 175—179.

44. לייבל אין דערהיים, לייבל אין אַמעריקע,—„געזאמלטע שריפטן", 4טער באַנד (ניו יאָרק), 1921, ז. 241.

45 די טענצערין (ארום גרענד סט.), ראָמאַן, אַ שטיק אידיש לעבן אין די יאָרן 1910-1911 (געזאַמלטע ווערק, 11). ווילנע, 1930, ז. 194—195; דאָרט, ז. 212.

46 מערי און סילוויע אין דוד פּינסקי'ס „דאָס הויז פון נח עדאָן"; שלום אַש: „נאַטהינג באַט ביזנעס"—די צוקונפט, 1915, ז. 700—708.

47. אָנקעל מאָזעס.—„געזאמלטע שריפטן" (ניו יאָרק), 1921, ז. 22.

48. דאָרט, ז. 28.

49. דער מעמבער און זיין פרוי,—„געקליבענע סקיצן (באַנד 1), ניו יאָרק, 1902, ז. 60—61.

50. אונטער איין דאַך,—„ערציילונגען", קליוולאַנד, 1921, ז. 170—171.

51. אַרויסגעשטויסן (אַ טעגליכע זאַך),—אַלע שריפטן פון יעקב גאָרדין, 2טער באַנד. ניו יאָרק, 1910, ז. 85—87.

52. שיע, וואו לויפסטו?—„צווישן וועגט". ניו יאָרק, 1939, ז. 103.

53. די נשמה יתרה און פעננים'ס חתנים, ז. 47.

54. האָרי-אָפּ!—פאָן יעקב האָכשטיין. „די יודישע גאַזעטטן", 1885, נום. 12.

55. אַנאָנים: די עמאַנסיפּאַציאָן דער פרויען,—דאָרט, 1884, נום. 20—22.

56. י. האָכשטיין: כה תאמרו לבית יעקב (אלו הנשים),—דאָרט, 1885, נום. 27.

57. „עס"—(ה. זאָלאָטאַראָוו): צו דער לאַגע פון די אַרבעטער פרויען אין אַמעריקע (נאָך דעם רעפּאָרט פון דעם קאָמיסיאָנער פון ארבעט אין די פּ. ש., ס. ראַט),—„פרייע ארבעטער שטימע", נ"י און פילאדעלפיע, 1890, נום. 6.

58. מאָררים ראָזענפעלד: דאָס לעבן אין אַמעריקע,—„די אידישע ביהנע", באנד 2, נ"י, 1897, ז. 99.

59. „עקס וואַי זי": צוויי אָפּפער,—די פרייע ארב. שט. 1890, נו.13.

60. קלינטאָן סטריט, ראָמאַן. ניו יאָרק, 1937, ז. 8.

61. פּאַרטונקלט גאָלד,—ברוך גלאַזמאַן: געקליבענע ווערק, באַנד 5. ווילנע, 1928, ז. 107.

62. שמאַטעס, דראַמע אין פיר אַקטן,—געקליבענע ווערק, 5. ווילנע, 1928, ז. 112—113.

63. קענטאַקי, ז. 38.

64. דאָרט, ז. 81.

65. ב. באַטוויניק: ערציילונגען און בילדער. נ. י., 1920, ז.182.

66 אַ רייזע אין קאַליפאָרניע,—געזאַמלטע שריפטן, 4 (ניו יאָרק), 1921, ז. 283.

67. די טענצערין, ז. 154.

68. סטודיאָ, 3. ניויאָרק, 1935, ז. 285.

69. ה. רויזנבלאַט: ליים, ז. 119.

70. דאָרט ז. 73; י. אָפּאַטאָשו: ס'ריידל דרייט זיך, — ביאַנקאַ. (געזאמלטע ווערק, 10). ווילנע, 1928, ז. 103—113.

71. י. אָפּאַטאָשו: אין געריכט,—קלאסנקאמף (געזאמלטע ווערק, 12). ווילנע, 1931, ז. 194—198.

72. אָפּאַטאָשו: די טענצערין, ז. 81—82.

73. „קאָלאָמביא דרעס קאָ., ניו יאָרק, 1938, ז. 137.

74. ה. רויזנבלאַט: ליים, ז. 39.

75. הענט און פיס אין סטרייק,—דער אמת, באָסטאָן, 1895, נומ. 9.

76. זיין געליבטערס מתנה,— דערציילונגען, ז. 188, 190.

77. מי און פורעם (געזאַמלטע ווערק, 14). ווילנע, 1936, ז. 60—64.

78. די רעוואָלוציאָנערקע,—ערציילונגען, ז. 282.

79. דער אַמעריקאַנער מענטש,—די צוקונפט, 1916, ז. 211—213.

80. דערציילונגען, ז. 66—67 — דער נייער טאַטע; ז. 114—119 — ער האָט געוואָלט ריידן.

81. אַ וואָכעדיקער אָוונט. דער טאָג, ניו יאָרק, 9 אפּריל, 1939; די זון איז אונטערגעגאַנגען היינטיקן פאַרנאַכט, מאָרגנפריהייט, נ. י., 1937.

82. די אימיגראַנטישע דראַמע,—יאָרבוך פון אמאָפּטייל. ניו יאָרק, 1938, ז. 165.

83. שלום אַש: געזאמלטע שריפטן, באַנד 10. (ניו יאָרק), 1921.

84. י. י. שוואַרץ: קענטאַקי, ז. 81.

85. דאָרט, ז. 84.

86. י. ד. ברק: גרין און געל,—דער אידישער קעמפער. ניו יאָרק, 1907, נומ. 31.

87. געקליבענע שריפטן, 4, ווילנע, 1927.